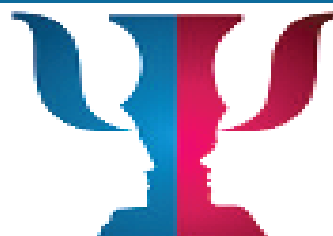

Міністерство освіти і науки України
Національний центр міжнародної інформації в Україні
Інформаційно-аналітичний відділ
Відділ психології

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародна науково-практична конференція

«Теоретичні та практичні аспекти
підготовки психологів у закладах вищої освіти»
м. Київ, 24-25 лютого 2023 р.

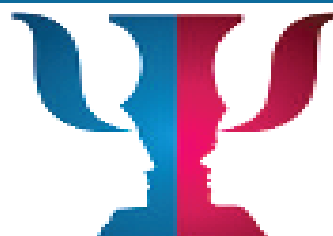
2023 2023

Міністерство освіти і науки України
Національний центр міжнародної інформації в Україні
Інформаційно-аналітичний відділ
Відділ психології

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародна науково-практична конференція

«Теоретичні та практичні аспекти
підготовки психологів у закладах вищої освіти»
м. Київ, 24-25 лютого 2023 р.

2023 2023

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра психології**

М А Т Е Р І А Л И

II Міжнародного науково-практичного вебінару

**«Теоретичні та практичні аспекти підготовки психологів у
закладах вищої освіти»**

м. Київ, 24 лютого 2022 р.

КИЇВ – 2022

УДК 378.147-057 : 159-051
ББК 72

Теоретичні та практичні аспекти підготовки психологів у закладах вищої освіти: зб. матеріалів Міжнародного науково-практичного вебінару, Київ, 24 лютого 2022 р. Київ: НУБіП України, 2022. 102 с.

Збірник укладено за матеріалами Міжнародного науково-практичного вебінару «Теоретичні та практичні аспекти підготовки психологів у закладах вищої освіти», проведеного кафедрою психології гуманітарно-педагогічного факультету НУБіП України. У межах вебінару відбулося обговорення актуальних проблем підготовки психологів у закладах вищої освіти, змісту, підходів та методів формування фахових та загальних компетенцій здобувачів першого, другого та третього освітніх ступенів спеціальності 053 «Психологія», питання практичної підготовки здобувачів зазначеної спеціальності та наукової складової в їх підготовці.

Для науковців, психологів-практиків, аспірантів, студентів, а також усіх, хто цікавиться психологією.

Редакційна колегія:

Ніколаєнко С.М., акад. НАПН України, д-р пед. наук, проф. (голова); Савицька І. М., канд. філол. наук, доц. (заст. голови); Мартинюк І. А., канд. психол. наук, доц. (заст. голови); Афанасенко Л. А., канд. психол. наук (секретар); Харченко С.В., д-р філол. наук, проф.; Омельченко Л.М., канд. пед. наук, доц.

Схвалено до друку на засіданні вченої ради гуманітарно-педагогічного факультету, протокол № 9 від 31. 03.2022 р.

Тези подано в авторській редакції.

Автори тез відповідають за достовірність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел, покликання на них та інші відомості.

Передруковувати опубліковані в збірнику матеріали дозволяється тільки за згодою авторів.

© НУБіП України, 2022
© Автори, 2022

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

АНДРОСОВИЧ К. А.

Підготовка психологів до роботи з обдарованими учнями.....5

БІЛОЛІД А. А., МАРТИНЮК І. А.

Проблема розвитку стресостійкості в майбутніх психологів із високим рівнем емпатійності.....10

ГАСАБ О. В.

Ключові аспекти фахової підготовки психологів у закладі вищої освіти.....14

DANILOVA T., MERKOTAN K.

Nowa wizja szkolenia zawodowego psychologów..... 17

ДЕНИСЕНКО О. Г.

Тонкощі формування фахової майстерності майбутніх психологів-початківців.....20

ЗЕЛІНСЬКА Я. Ц.

Педагогічні технології як засіб оптимізації навчання у вищій школі 24

КРАВЧЕНКО І. В., АФАНАСЕНКО Л. А.

Теоретичні та прикладні аспекти підготовки психолога.....28

КУРІННА І. В.

Проблема професійного розвитку спеціаліста в сучасній психології.....//.....30

МУРЗА О. В., АФАНАСЕНКО Л. А.

Професійна підготовка практикуючих психологів у сучасному освітньому просторі.....33

ПОЛЯКОВА В. І.

Взаємозв'язок рівня самоконтролю педагогічних працівників та їх гендерної толерантності.....36

СЕМЕНКО О. М., МАРТИНЮК І. А.

Підготовка майбутніх психологів до роботи з ПТСР як вимога сучасності.....39

ЧОРНА Л. Г.

Робота з обдарованими дітьми: розвиток складових творчих здібностей.....42

ШМАРГУН Т. М., ШМАРГУН В. М.

NBICS – технології та когнітивна наука.....45

ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ ТА ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО, ДРУГОГО ТА ТРЕТЬОГО ОСВІТНІХ СТУПЕНІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»: ЗМІСТ, ПІДХОДИ, МЕТОДИ

АФАНАСЕНКО Л. А.

Формирование конфликтологической культуры у будущих психологов.....48

VUS V., PUZYRINA A.

New tendencies and trends in mental health research.....51

ДІДОРА М. І.

Майбутнім психологам про особливості української ментальності.....56

ІВАНОВА І. О., МАРТИНЮК І. А.

Проблема врахування стилю мислення сучасних студентів у доборі методів викладання..... 59

КОРСУНЬСЬКА В. В.

Формування високих стандартів професійної діяльності (професійної етики) у студентів-психологів.....	61
МАРТИНЮК І. А.	
Проблема константного-варіабельного у ступеневій підготовці майбутніх психологів.....	61
ОМЕЛЬЧЕНКО Л. М.	
Розвиток емпатії в контексті професійної підготовки майбутніх психологів.....	65
ПАЛЬКО Т. В.	
Розвиток компетентностей практичного психолога – основа професійного самоздійснення.....	68
РАШКОВСЬКА О. В.	
Формування практичних компетенцій здобувача другого освітнього ступеня спеціальності 053 «Психологія» під час здійснення психокорекції емоційного стану вагітних жінок.....	72
САВЧЕНКО І. Є.	
Сутність та покрокові етапи розвитку емоційного інтелекту.....	74
ШЕВЦОВА О. М.	
Розвиток аутопсихологічної компетентності магістрантів-психологів на етапі професійної підготовки	78
ЯШНИК С. В., КАРЯВКА Т. І.	
Формування психологічної стійкості у магістрантів спеціальності «психологія»: виклики часу.....	81
<p align="center">ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО, ДРУГОГО ТА ТРЕТЬОГО ОСВІТНІХ СТУПЕНІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ</p>	
ДУБОВИК Л. І., ШПАК О. М.	
Психологічний супровід інноваційної педагогічної діяльності в закладах загальної освіти.....	84
ОЛІЙНИК О. О.	
Практико-орієнтований підхід у формуванні професійної компетентності майбутнього психолога.....	86
РАДЧУК Г. К.	
Практична підготовка психологів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».....	89
ЧІП Р. С., КОРМИЛО О. М., ГОНЧАРОВСЬКА Г. Ф.	
Підготовка майбутніх психологів у процесі психологічної реабілітаційної практики.....	92
<p align="center">НАУКОВА СКЛАДОВА В ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО, ДРУГОГО ТА ТРЕТЬОГО ОСВІТНІХ СТУПЕНІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»,»: ДОСВІД ТА ІННОВАЦІЇ</p>	
ЗЕЛІНСЬКА Я. Ц.	
Шляхи підвищення мотивації студентів до навчання.....	95
ПОЛУНІН О. В.	
Європейський досвід організації наукової підготовки магістрантів та аспірантів спеціальностей «психологія» та «когнітивні науки».....	98

Напрямок: 1. Актуальні проблеми підготовки психологів у закладах вищої освіти

АНДРОСОВИЧ Ксенія Анатоліївна,
доцент кафедри психології
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
(м.Київ, Україна)

ПІДГОТОВКА ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Для інтелектуального та особистісного розвитку кожної дитини сучасна освіта дозволяє створювати всі необхідні умови у закладах загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО). Повага до особистості дитини, її достоїнств, особистісних цілей, запитів, інтересів, створення сприятливого середовища для її самовизначення та самореалізації - неодмінні умови діяльності навчальних закладів нового типу [3, с. 17-18].

Майбутній практичний психолог ЗЗСО, молодий спеціаліст повинен розуміти особливості роботи з обдарованими учнями. Так, студентам пропонується ознайомитися із методичними рекомендаціями щодо роботи з обдарованими учнями в умовах освітнього середовища ЗЗСО. Далі пропонується її опис та подається методика роботи з нею.

Пояснювальна записка. У розробку програми автор закладав ідею підтримки здобувачів освіти у певні «кризові» періоди їх психологічного розвитку, які в т.ч. пов'язує із перехідними періодами навчання у школі та труднощами, які у ці періоди виникають. Автор вважає, що найбільше потребують психологічного супроводу для успішної адаптації учні: 1-2, 5-6, 9-10 класів. В першу чергу, труднощі пов'язані із адаптивними механізмами розвитку особистості у зазначені періоди навчання.

Термінологічне наповнення адаптації має розлогі інтерпретаційні межі та тлумачиться у широкому змістовому полі від природничих наук як

пристосування живих організмів до умов існування, так і у вузькому – підкорення індивіда середовищу, що його оточує.

Дослідження за цією проблематикою переважно були пов'язані: з загальними проблемами соціальної адаптації особистості як специфічної форми соціальної активності (Б. Ананьєв, Г. Балл, Л. Виготський та ін.), як інструменту пристосування до середовища, захисний механізм чи спосіб її самоактуалізації (О. Асмолов, К. Роджерс, Л. Фестінгер та ін.); з'ясуванням загальних закономірностей адаптаційного процесу, його структури, механізмів та принципів реагування (Ф. Березін, М. Дяченко, Н. Завацька, О. Зотова); визначенням адаптивних механізмів у старшому підлітковому віці (І. Булах, В. Бочелюк, І. Кон, А. Лічко, С. Подмазін, Г. Прихожан, І. Сабанадзе та ін.).

Розглянемо коротко вікові особливості розвитку учнів. Як відомо, психологічні особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку (1-2 класи) характеризується насамперед виникненням кризи семи років. Вона символізує перехід від дошкільного до молодшого шкільного дитинства [6]. Труднощі адаптації, що відображаються у емоційній сфері дитини початкової школи пов'язані з появою нового для неї соціального оточення – взаємостосунки із вчителем, ствердження своєї позиції серед однолітків в класі. Обдаровані учні молодших класів є гіперактивними, вони швидко переключають увагу з одних об'єктів на інші, швидше втомлюються фізично та емоційно. Потрібно більше часу на відновлення сил. Наша задача: створити атмосферу довіри, підтримки, зберігати адекватний режим навчального навантаження та відпочинку.

В учнів 5-6 класів з'являються труднощі адаптації, які відображено в інтелектуальному навантаженні (збільшення навчальних дисциплін, встановлення контакту із новими вчителями, розташування класних кабінетів) [5]. Адаптація учнів у період навчання в 5-6 класах пов'язана, перш за все, із переходом у підлітковий «пубертатний» період психологічного розвитку. Головний зміст кризи перехідного періоду складає перебудова системи відносин між дитиною і середовищем. Прагнення до самопізнання, бажання розібратися в собі, побільше про себе дізнатися, зрозуміти себе. Для підлітка стає важливим

формування соціального статусу у групі (лідери, аутсайдер, тощо). Позитивне надбання цього віку – відчуття індивідуальності. Відмічено, що обдаровані учні попадають у зону ізоляції, відсторонені від спілкування з більшістю учнів класу, натомість їх цікавить спілкування із дорослими. Наша задача: знизити емоційне напруження, тривожність, створити умови для самопізнання, розвитку емпатії до інших, навчити розбиратися у емоціях і їх проявах, формуванні адекватного соціального статусу.

Юність – це період інтеграції в суспільстві (за А. В. Петровського) [7]. Соціальне становище юнацтва неоднорідне. Юність – завершальний етап первинної соціалізації. Більшість юнаків і дівчат іще навчаються, їхня участь у продуктивній праці розглядається не стільки під кутом зору її економічної ефективності, скільки з позиції виховної цінності. Діяльність і рольова структура особистості на цьому етапі набувають нових, дорослих якостей. Головне завдання цього віку – вибір професії. Загальна освіта доповнюється тепер соціальною, професійною. Обдарованим учням складніше здійснити диференціацією розумових здібностей та інтересів, що затрудняє вибір майбутньої професії. Наша задача: допомогти зробити правильний вибір, тобто допомогти здійснити аналіз власних інтересів і нахилів і співставити із тими професіями де можна їх найкраще реалізувати.

Таким чином, кожен з наведених вікових періодів (враховуючи кризові періоди) має суттєвий вплив на подальший розвиток особистості.

Враховуючи особливості розвитку обдарованих учнів було висунуто *припущення*, що зменшення факторів ризику у кризові періоди психологічного розвитку обдарованих учнів в умовах ІОС ЗЗСО, посилення захисних факторів, розвиток особистих якостей дітей та соціальних чинників (соціально-емоційний розвиток, комунікативний, професійне самовизначення), при цьому застосовуючи сучасні методи (інтерактивні, ІКТ, тренінгову форму роботи), сприятиме процесу соціально-психологічної адаптації в ЗЗСО.

Теоретико-методологічною передумовою створення програми слугував особистісно-орієнтований підхід [2; 4]. Теоретичні положення які складають

основу дослідження: закономірності та механізми адаптації (Ф. Меєрсон, А. Налчаджян, Ж. Піаже, Т. Шибутані та ін.); психологічні теорії і положення про адаптацію, що визначають її як форму соціальної активності особистості (О. Власова, Л. Карамушка, В. Семиченко та ін.); концепції соціальної дезадаптації (Ю. Бохонкова, С. Белічева, Н. Завацька, О. Кокун, Т. Шугурова та ін.); формування інформаційно-освітнього середовища навчання учнів (В. Биков, О. Пінчук). Ми розглядали особистість обдарованого учня як активного суб'єкта освітнього процесу.

Розвивальна програма побудована на принципах:

- особистісна орієнтованість і контекстуальність;
- проблемність і рефлексивна спрямованість пропонованих завдань;
- активізація взаємодії та співтворчості усіх учасників;
- індивідуалізація розвиваючих впливів і комплексність використаних засобів і прийомів.

Основною метою програми є сприяння соціально-психологічної адаптації обдарованих учнів у кризові періоди навчання в ЗЗСО.

Етапи реалізації програми. Реалізація програми передбачає наступні етапи: діагностичний, настановчий, корекційно-розвивальний та контрольний. Діагностичний етап включає мету, методи і методики проведення діагностики, виявлення та відбір учнів з проблемами психо-соціального розвитку. Наставовчий етап має на меті встановлення діалогічного контакту з учасниками тренінгу. Корекційно-розвивальний етап включає саме корекційні заняття з учнями, рефлексію. Контрольний етап передбачає поворну діагностику за визначеними на початку роботи тестами й методиками, їх якісний аналіз та відстеження динаміки показників учасників тренінгу.

Таким чином, було проведено експеримент, в результаті якого виокремлено групу учнів, що потребують розвивальної та психокорекційної роботи. Відтак, цих учнів залучено до комплексної програми підвищення рівня соціально-психологічної адаптованості.

Студенти можуть ознайомитися з повним текстом програми тренінгових занять для роботи з обдарованими учнями різного віку, яку опубліковано у методичному посібнику «Психологічні та соціальні чинники адаптації обдарованої особистості в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів загальної середньої освіти» [1].

Результати проведеного нами експерименту свідчать про те, що залучення обдарованих учнів до програми занять призвели до позитивних змін (на статистично значущому рівні): покращився соціальний статус, відбулося зниження тривожності, усвідомлене сприйняття соціальної ролі «Я-учень», позитивний емоційний комфорт, покращились зацікавленість та інтерес до свідомого вибору майбутньої професії, тощо. Таким чином, пропонована програма пройшла успішну апробацію і може бути використана практичним психологом для роботи з обдарованими учнями.

Література

1. Андросович К.А., Ільїна Г.В., Ткаченко Л.І., Якимова І.О. Психологічні та соціальні чинники адаптації обдарованої особистості в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів загальної середньої освіти: метод. посіб. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 122с.
2. Коваленко О. А. Загальна характеристика концепції особистісно орієнтованої освіти. Проблеми освіти : наук. зб.. Київ : Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2009. Вип. 58. Ч. 1. С. 254–259.
3. Педагогічні технології. Досвід. Практика: довідник. Полтава: ПОПОПП, 1999. 376 с.
4. Рибалка В. В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: моногр. Київ: Академія педагогічних наук України, 1998. 160 с.
5. Савчин М. В. Вікова психологія. Київ: Академвидав, 2006. 360 с.
6. Токарева Н. М. Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. Посіб. Київ, 2017. 548 с.
7. Швалб Ю. М., Муханова Н. Ф. Возрастная психология: учеб. пособ. Донецк : Норд-пресс, 2005. 304 с.

БІЛОДІД Антон Андрійович,
студент 4 курсу, гуманітарно-педагогічний факультет, Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
МАРТИНЮК Ірина Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ В МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ІЗ ВИСОКИМ РІВНЕМ ЕМПАТІЙНОСТІ

Нові виклики, що постають перед нашою державою на сьогодні (невщухаюча пандемія, зростаюча загроза вторгнення російського агресора) ставлять підвищені вимоги до стресостійкості населення України в цілому та фахівців допомагаючих професій зокрема. Зростає значення здатності поратись зі стресом і для психологів, котрі, перебуваючи у стресогенних умовах макросередовища, мають справу з наслідками переживання стресів своїх клієнтів.

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі загальноновизнаною є думка про те, що високий рівень стресостійкості забезпечує людині можливість зберігати нормальну працездатність, соціальну адаптацію, здоров'я в емоційно-напружених ситуаціях. Однак, попри детальну розробленість проблеми розвитку стресостійкості фахівців стресогенних, екстремальних професій мало дослідженою залишається проблема розвитку стресостійкості психологів-практиків. Працюючи із внутрішніми конфліктами, горюванням, посттравматичними стресовими розладами людей, вони піддаються ризику вторинної травми, професійного вигорання, що мають свої негативні наслідки. При цьому необхідність прояву фахівцями високої здатності до співчуття і співпереживання, з одного боку, допомагає налагодити важливий канал

емоційного зв'язку з клієнтами, а з іншого, – підвищує ризик особистого виснаження.

Відтак, важливе значення у фаховому становленні психологів має розвиток стресостійкості з урахування емпатійності як необхідної професійно-важливої якості.

У кінці 2021 р. нами було проведене емпіричне дослідження стресостійкості майбутніх психологів із різним рівнем емпатійності. До дослідження залучались студенти НУБіП України усіх курсів на добровільній основі. Загальна кількість вибірки склала 100 осіб. Застосовувались методики: «Шкала емоційного відгуку» А. Мехрабіана та Н. Епштейна, «Діагностика рівня емпатії» І. Юсупова, «Прогноз» (Оцінка нервово-психічної стійкості), тест на визначення стресостійкості особистості. Обробка отриманих результатів здійснювалась за допомогою частотного аналізу, U-критерію Манна-Уїтні, коефіцієнта кореляції Пірсона.

Під час емпіричного дослідження було виявлено: а) високий рівень стресостійкості простежується в респондентів із середнім та низьким рівнем емпатії; б) вищий середнього рівень стресостійкості властивий для досліджуваних із високим та середнім рівнем емпатії; в) середній рівень стресостійкості характерний для майбутніх психологів із високим та дуже високим рівнем емпатії; г) стресостійкість, нижча середнього рівня, властива досліджуваним із дуже високим рівнем емпатії.

При цьому застосування коефіцієнта кореляції Пірсона в межах вибірки в цілому засвідчує наявність слабкої негативної кореляції між показниками рівня стресостійкості та показниками емпатії ($r = -0,4$ за методикою І. М. Юсупова, $r = -0,3$ за методикою А. Мехрабіана).

Із табл. 2.5 ми також можемо простежити представленість однакових рівнів стресостійкості у хлопців і дівчат із високим рівнем емпатії та хлопців і дівчат із середнім рівнем емпатії. Однак у групі досліджуваних із низьким рівнем емпатії, як і в групі досліджуваних із дуже високим рівнем емпатії, спостерігаються відмінності в рівнях стресостійкості у представників різних статей.

Для перевірки відмінностей у рівні стресостійкості хлопців і дівчат у межах різних груп застосовувався U-критерій Манна-Уїтні, котрий засвідчив наявність статистично значущих (на рівні $p \leq 0,01$) відмінностей у рівні розвитку стресостійкості хлопців та дівчат із дуже високим рівнем емпатійності. Тобто, майбутні психологи чоловічої статі з дуже високим рівнем емпатії більш стресостійкі, ніж майбутні психологи жіночої статі з таким самим рівнем емпатії. За більш низьких рівнів розвитку емпатії стресостійкість майбутніх психологів різних статей суттєво не відрізняється.

Було також виявлено, що вищих показників нервово-психічної стійкості сягають респонденти із середнім/нормальним рівнем емпатії, а от серед респондентів із дуже високим рівнем емпатійності трапляються випадки задовільного рівня нервово-психічної стійкості, що свідчить про малосприятливий прогноз у стресових ситуаціях.

Простежується представленість однакових рівнів нервово-психічної стійкості у хлопців і дівчат із високим рівнем емпатії та хлопців і дівчат із середнім рівнем емпатії. Однак у групі досліджуваних із низьким рівнем емпатії, як і в групі досліджуваних із дуже високим рівнем емпатії, спостерігаються відмінності в рівнях стресостійкості у представників різних статей. Застосування U-критерій Манна-Уїтні засвідчило: за низького та дуже високого рівнів емпатії майбутні психологи чоловічої статі володіють більш високими показниками нервово-психічної стійкості у порівнянні з майбутніми психологами жіночої статі.

Вище викладене, а також аналіз наукових джерел із проблеми розвитку стресостійкості особистості стали підґрунтям для висновку про те, що необхідно цілеспрямовано розвивати стресостійкість/нервово-психічну стійкість у майбутніх психологів із високим та дуже високим рівнем емпатії. особливу увагу

відводячи дівчатам. У дівчат важливо розвивати вміння управляти своїми емоціями з метою попередження афективних порушень. У хлопців важливо розширювати спектр копінгу з метою попередження виникнення поведінкових порушень.

Для розвитку стресостійкості майбутніх психологів доцільно використовувати професійно орієнтовані ситуації, що дають можливість розвинути навички резилієнс в момент активності емпатійного процесу.

ГАССАБ Оксана Володимирівна,
*аспірантка II р.н., гуманітарно-
педагогічний факультет, Національний
університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
ШМАРГУН Віталій Миколайович,
*доктор психологічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Під час навчання на першому, другому чи третьому освітньому ступені спеціальності 053 «Психологія» здобувачі повинні набути теоретичних знань і практичних навичок. Перед викладачами закладів вищої освіти стоїть завдання допомогти набуту знань, навчити молодь обраного фаху та допомогти їм оволодіти професійними та особистісними якостями, необхідними для успішної реалізації в професії.

Велика кількість компаній-роботодавців у своїх вимогах до кандидатів пишуть про необхідні компетенції та особистісні якості, якими має володіти кандидат, щоб претендувати на посаду. Тобто, зараз роботодавець ставить вимоги до hard skills та soft skills. Під hard skills розуміються професійні навички, якими можна оволодіти і які можна виміряти. Soft skills – це універсальні компетенції, які набагато складніше виміряти кількісно; це особистісні якості, які залежать від характеру людини та набуваються завдяки особистому досвіду.

До hard skills можемо віднести, наприклад, такі: рівень володіння іноземною мовою, базові знання із загальної психології чи вміння провести психологічну діагностику клієнта.

До soft skills належать стресостійкість, комунікабельність, вміння працювати у команді.

Оволодіти hard skills можна саме у навчальному закладі типу школи, вищого навчального закладу, спеціальних курсів. Для оволодіння професійними компетенціями потрібен, в першу чергу, інтелект. Soft skills динамічні та ситуативні, тобто ці навички вроджені, або набуваються особистістю з досвідом. Можемо сказати, що вищий навчальний заклад, який готує психологів спеціальності 053 «Психологія» повністю закриває професійну підготовку майбутніх спеціалістів.

Саме під час навчання у вищому навчальному закладі здобувачі першого, другого і третього освітнього ступеня спеціальності 053 «Психологія» оволодівають знаннями і навичками у повному обсязі для того, щоб після завершення навчання мати успішну кар'єру. Але, навчаючись здобувач має визначитися із вектором свого професійного розвитку: будувати кар'єру як психолог чи психотерапевт, або планувати розвивати академічну психологію і йти в напрямку наукової діяльності.

Нова освітня парадигма вимагає від вищого навчального закладу підготовки майбутніх спеціалістів, які матимуть універсальні професійні знання і навички. Вони мають бути готовими до нестандартних рішень щодо професійних викликів і продуктивним та креативним в плані нових ідей. Крім того, здобувач першого, другого чи третього наукового ступеня має бути компетентним: у професійному та особистісному плані. Науково-педагогічні працівники спонукають майбутніх спеціалістів до дослідницької проєктної роботи в рамках навчальної діяльності. Саме дослідницька діяльність сприяє поглибленню теоретичних та практичних знань, спонукає до розвитку особистісних навичок – soft skills. Тобто участь у навчально-дослідницькому проєкті сприяє розвитку таких навичок, як комунікабельність, робота у команді, наполегливість, стресостійкість, уміння розставляти пріоритети і планувати свій час та ресурси, а також розвиває мотивацію, і формує навичку роботи над проєктом.

Варто зазначити, що навчальний процес у вищому навчальному закладі на даний момент повністю адаптований до змішаної форми навчання: маємо

електронні курси з навчальних дисциплін, усі заняття проводяться он-лайн, студенти мають бути на занятті із ввімкненими камерами і мати змогу вільно включити звук за потреби. Але дистанційне навчання ускладнює можливість проєктної взаємодії серед студентів, командної роботи. Викладачі внаслідок застосування спеціалізованих ресурсів, типу Google-клас, організовують командну і проєктну роботу студентів дистанційно.

При організації командної роботи дистанційно, Сучасні дослідники наголошують на тому, що при організації командної роботи дистанційно усі явища, які властиві команді, проходять більш гостро. Наведемо приклад із ефектом Рінгельмана, який звучить так: груповий ефект, зменшення середнього індивідуального внеску в групову роботу зі збільшенням кількості членів групи. Це означає, що чим більше студентів ми долучаємо до команди, тим менше вони виконають, навіть якщо ролі та відповідальність було чітко розподілено. Окрім того, саме при дистанційній роботі у проєкті на студентів вплив «хронофагів» – пожирачів часу зростає. В результаті опитування студентів, було виявлено такі пожирачі часу, які відволікають від роботи над проєктом і від навчання взагалі:

- соціальні мережі;
- невміння розставити пріоритети;
- плітки та безрезультативні телефонні бесіди;
- невміння сказати «ні».

Із пожирачами часу отримали ще одну цікаву інформацію: студенти витрачають свій час не ефективно і через це відчують докори сумління, що тільки підсилює кількість стресу у здобувачів першого, другого та третього освітнього ступеня спеціальності 053 «Психологія».

Отже, навчаюся на першому, другому, третьому освітньому ступені спеціальності 053 «Психологія» здобувачі у повному об'ємі здобувають професійні навички, розвивають свої особистісні навички, отримують досвід командної і проєктної діяльності.

DANILOVA Tetiana,
Doktor Filozofii, docent,
starszy pracownik naukowy w
Laboratorium psychospołecznych i
polityczno-psychologicznych badań,
Instytut Psychologii Społecznej i
Politycznej NAPS Ukrainy
(Kijów, Ukraina)

MERKOTAN Kateryna,
Doktor Politologii,
badaczka niezależna
(Borne Sulinowo, Polska)

NOWA WIZJA SZKOLENIA ZAWODOWEGO PSYCHOLOGÓW

Różne podejścia do rozumienia natury i istoty człowieka prowadzą do różnych metod leczenia zaburzeń psychicznych. Nie najmniejszą rolę w tym odgrywają programy nauczania w psychologii, a zatem dyscypliny, których uczy się przyszłych psychologów. Niektórzy naukowcy podkreślają dominującą rolę biologii i neuronauki w zdrowiu psychicznym i zachowaniu człowieka. Jednocześnie oni próbują zrozumieć, jak złożone zdarzenia życiowe mogą wpływać na strukturę i funkcję mózgu na poziomie chemicznym, sugerując, że takie zdarzenia zmieniają regulację niektórych neuroprzekaźników. Neurobiolog, psychiatra, profesor biochemii E. Kendel przekonuje, że podstawą psychiatrii powinny być biologia i neurologia. Podejście E. Kendela do psychiatrii wywodzi się ze współczesnych biologicznych poglądów na związek między świadomością a mózgiem. E. Kendel podkreśla, że struktura biologiczna jest ważna nie tylko koncepcyjnie, ale także w praktyce psychologicznej [2]. Noblista podkreśla, że przyszli psychiatrzy potrzebują bardziej głębszego zrozumienia budowy i funkcjonowania mózgu, bardziej usystematyzowanego spojrzenia na biologiczne elementy zachowania, niż jest to obecnie zakładane w programach i planach nauczania. Niewątpliwie E. Kendel nie zaprzecza, że wydarzenia społeczne są ważne, ale podkreśla, że wpływają one na ludzi poprzez działanie na mózg. Obecnie niektórzy psychiatrzy dostrzegają poważny problem w uproszczeniu leczenia zaburzeń psychicznych oraz w tendencji do świadczenia w większości niespecyficznego opieki, nawet w poważnych sytuacjach wymagających odpowiedniego

leczenia. Jest to prowokowane zarówno przez państwo, w szczególności jego system edukacji, jak i przez samych psychiatrów i nie przynosi korzyści pacjentom.

Nie wszyscy psychologowie i psychiatrzy zgadzają się z takim poglądem. Wielu z nich uważa, że problemy ze zdrowiem psychicznym możemy wyjaśnić, skupiając się na wychowaniu, środowisku i czynnikach społecznych. Zwolennicy tego podejścia nalegają na zapewnienie niespecyficznego pomocy psychologicznej, zaangażowanie socjoterapii. Profesor psychologii klinicznej J. Reed zdecydowanie broni poglądu, że społeczny, środowiskowy wymiar człowieka wysuwa się na pierwszy plan w procesie wyjaśniania różnic między ludźmi [3].

Istotny wkład w tę dyskusję wnieśli psychiatra P. Bracken i jego współpracownicy [1]. Argumentowali za potrzebą rozwoju psychiatrii społecznej, podkreślając, że czynniki społeczne są najważniejszymi determinantami naszego zdrowia psychicznego. Zgadzając się ze znaczeniem nauki o mózgu i psychofarmakologii, naukowcy ci argumentują, że psychiatria musi wyjść poza obecny paradygmat technologiczny, ponieważ problemy ze zdrowiem psychicznym, chociaż mają wymiar biologiczny, z samej swojej natury wykraczają poza mózg i wchodzi w interakcje z wymiarami społecznymi, kulturowymi i psychologicznymi. Naukowcy, którzy traktują priorytetowo czynniki społeczne, twierdzą, że dzisiaj potrzebujemy radykalnej zmiany w rozumieniu tego, co leży u podstaw praktyki zdrowia psychicznego. P. Brecken i jego koledzy twierdzą, że dzisiaj musimy skoncentrować się na czynnikach społecznych i środowiskowych, zbadać wartości, postawy, politykę i etykę oraz wprowadzić więcej nauk społecznych i humanistycznych do programów nauczania psychiatrów. Niewątpliwie psychiatria posttechnologiczna nie rezygnuje z narzędzi nauk empirycznych, nie odrzuca technik medycznych i psychoterapeutycznych, ale powinna stawiać etyczne i hermeneutyczne aspekty pracy jako priorytet, podkreślając tym samym znaczenie badania wartości, relacji, zasad i podstaw etycznych opieki psychologicznej [1].

Podsumowując więc współczesne programy nauczania w psychologii muszą obejmować szereg dyscyplin, bez których niemożliwe jest zrozumienie człowieka w całej jego różnorodności. Szczególną uwagę, naszym zdaniem, należy zwrócić na

studiowanie filozofii, ponieważ psychologię warto „osadzić” w szerszym kontekście filozoficznym. Jak podkreślił J. Searle, „filozofia jest najważniejszym przedmiotem, ponieważ wszystkie inne przedmioty mają sens tylko w odniesieniu do ich implikacji filozoficznych” [4].

Bibliografia

1. Bracken, P., Thomas, P., Timimi, S. et al. Psychiatry beyond the current paradigm. *The British Journal of Psychiatry*. 2012: 201(6): 430-434. DOI: 10.1192/bjp.bp.112.109447
2. Kandel, E.R. A New Intellectual Framework for Psychiatry. *The American Journal of Psychiatry*. 1998: 155(4): 457-469. doi.org/10.1176/ajp.155.4.457
3. Read, J., Bentall, R.P., Fosse, R. Time to abandon the bio-bio-bio model of psychosis; Exploring the epigenetic and psychological mechanisms by which adverse life events lead to psychotic symptoms. *Epidemiologia e Psichiatria Sociale*. 2009: 18(4): 299-310.
4. Searle, J. Why is philosophy important. Regime of access: <https://www.youtube.com/watch?v=rgQMK9Ufi1c>.

*викладач-методист, практичний
психолог, ордена «Знак Пошани»
вищого професійного училища №75
(с. Олександрівка, Дніпропетровська
область, Україна)*

ТОНКОЩІ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ-ПОЧАТКІВЦІВ

Проблема професійної підготовки особистості майбутнього практичного психолога до ефективної діяльності постійно перебуває у центрі уваги сучасної психологічної служби та суспільства в цілому, оскільки з розвитком суспільства безперервно змінюються потреби людей, їх мотиви, цілі, інтереси тощо. А проблема формування професійної культури тісно поєднана з механізмом особистісного розвитку студентів-психологів, який передбачає самостереження, самоаналіз, особистісну психокорекцію. При цьому розвивається рефлексія та самосвідомість, що є основою професійного вдосконалення. Запорукою успішного професійного розвитку майбутнього психолога-практика є усвідомлення ним необхідності глибинного самопізнання, корекції та пошуку шляхів самовдосконалення. Існування особистості за самою своєю сутністю збігається з культурою, бо матеріальне і духовне оволодіння світом є перетворенням його у світ людського буття.

Задача прогнозу успішності підготовки майбутніх психологів-практиків до трудової діяльності залежить від удосконалення процесу формування особистісного стилю діяльності спеціаліста. Потрібно досягнути якостей, які б характеризували особистість у вищій степені продуктивності шкільного спеціаліста щодо надання психологічної допомоги особистості.

Роки навчання у вузі повинні бути осмислені та системно представлені як цілеспрямований процес формування професійної готовності до творчої діяльності й професійному росту. Цей процес повинен бути розкритий як становлення особистості практичного психолога, який під час підготовки оволодіває професією, її багатосторонніми особливостями, цілями та вимогами, аж до необхідного рівня розвитку своєї мови й уміння володіти собою.

Сучасний практичний психолог має вміти реально оцінювати та робити певні висновки щодо своєї професійної діяльності за такими критеріями тому, що професійними можна назвати ті вміння і навички, які, може бути й не досягнули рівня мистецтва, але забезпечують максимальну відповідність між діями та намірами, цілями дій: рівень набутих ним знань в тій чи іншій сфері практичної діяльності; рівень розвитку професійних навиків, які він демонструє в консультуванні та терапевтичній роботі; вміння викликати у клієнтів під час психотерапевтичної роботи бажаних змін. Професійний «спосіб Я», як підсумковий продукт професійного розвитку, формується протягом життя в тій чи іншій професії під впливом численних соціальних впливів. Вершиною професійного «способу Я» є професіонал – людина, що опанувала нормами професійної діяльності, професійного спілкування і здійснює їх на високому рівні, домагаючись професійної майстерності, дотримуючись вимог професійної етики, слідуючи професійним ціннісним орієнтаціям. Такий аналіз та відповідні висновки щодо своєї професійної діяльності спеціаліста даної сфери будуть постійно спрямовувати його на підвищення кваліфікації щодо розвитку професійних здібностей та психологічного зросту своєї особистості.

Таким чином, майбутні психологи-практики ще в стінах вищого навчального закладу повинні вивчати практичний передовий досвід консультативного процесу, формувати свою професійну майстерність та здійснювати роботу щодо самовдосконалення. Підготовку психолога-практика сучасні дослідники розглядають через розвиток у майбутніх фахівців професійного мислення, соціальної активності, професійної креативності, професійної компетентності, критичності мислення, здібностей до прогнозування, імпровізації, інноваційності, формування творчого потенціалу особистості майбутнього практика, формування пізнавальної активності, розвиток загальної та психологічної культури як підготовку до науково-дослідницької діяльності.

За критерієм творчості стилю життя майбутній психолог – це людина індивідуально-творчого стилю життя, який властивий особистостям з виразними

особистісними характеристиками, адекватною, іноді навіть високою самооцінкою, людям цілеспрямованим, з розвинутими і різноманітними потребами й інтересами, що здатні приймати нетривіальні рішення, добре адаптуються в новому середовищі, не втрачаючи своєї самобутності.

Необхідно зазначити, що успішність створення терапевтичного клімату обумовлена особистісними якостями спеціаліста, які потрібно розвивати під час професійної підготовки у вищій школі, і його ставлення до видів психологічної допомоги. Тобто, особистісно-професійні утворення майбутнього спеціаліста є основою особистісного стилю діяльності щодо надання ефективної психологічної допомоги на сьогоднішній день становлення нашого суспільства. Умовно ми можемо назвати цей стиль діяльності – конструктивний особистісно-творчий стиль діяльності спеціаліста, який є основою професійної культури психолога-практика.

Отже, ефективність надання психологічної допомоги залежить від конструктивного особистісного стилю діяльності, який, у свою чергу, формується на основі розвитку особистісних та професійних рис майбутнього психолога-практика. Особистісний стиль діяльності психолога можна вважати успішним щодо надання психологічної допомоги особистості, якщо психолог як особистість володіє: мотивацією досягнення успіху; позитивним уявленням про образ «Я»; когнітивною позицією по відношенню до успіху (неуспіху).

Задача прогнозу успішності підготовки майбутніх психологів-практиків до трудової діяльності залежить від удосконалення процесу формування особистісного стилю діяльності спеціаліста. Потрібно досягнути якостей, які б характеризували особистість у вищій степені продуктивності шкільного спеціаліста щодо надання психологічної допомоги особистості.

ЗЕЛІНСЬКА Ярослава Цезарівна,

*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Нові завдання, поставлені Законом України “Про вищу освіту” перед вищою школою, вимагають пошуку шляхів вдосконалення навчального процесу у вищій школі. Перехід до реалізації нової парадигми вищої освіти означає оновлення всіх її сторін: змісту, форм організації, методів і засобів навчання. Нині навчальний процес у вищих навчальних закладах України став більш складним за своїми завданнями, інтенсивнішим за його змістом, він вимагає глибокого переосмислення педагогічних технологій, авторських напрацювань.

У документах ЮНЕСКО педагогічна технологія розглядаються як системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодію. Критеріями технологічності за М. А. Чошановим є: концептуальність (опора на певну наукову концепцію); системність (логіка процесу, взаємозв'язок усіх його частин); ефективність (забезпечення високого результату); відтворюваність (можливість застосування в інших навчальних закладах) [2]. Складність і багатогранність педагогічної діяльності є чинником, що відкриває простір для багатьох педагогічних технологій, динаміка продукування яких постійно зростає. Широкий спектр, багатоваріантність педагогічних технологій зумовлюють необхідність їх класифікації. Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду використання освітніх інноваційних технологій у вищій школі дозволив згрупувати педагогічні технології за різноманітними системними та інструментально-значущими ознаками [1, 3]. Відповідно в сукупності педагогічних технологій виокремлено:

1. За рівнем застосування: загальнопедагогічні (стосуються загальних засад освітніх процесів); предметні (призначені для вдосконалення викладання

окремих навчальних дисциплін); локальні та модульні (передбачають часткові зміни педагогічних явищ).

2. *За провідним чинником психічного розвитку*: біогенні (провідна роль належить біологічним чинникам); соціогенні (переважають соціальні чинники); психогенні (провідна роль належить психічним чинникам).

3. *За філософською основою*: матеріалістичні та ідеалістичні; діалектичні та метафізичні; наукові та релігійні; гуманістичні й антигуманні; антропософські (грец. *anthropos* – людина і *sophia* – мудрість) і теософські (засновані на вченнях про всезагальний абсолют, божественну суть усіх речей); вільного виховання та примусу тощо.

4. *За науковою концепцією засвоєння досвіду*: асоціативно-рефлекторні (в основу покладено теорію формування понять); біхевіористські (англ. *behavio(u)rism*, від *behavio(u)r* – поведінка) (за основу взято теорію навчіння); розвивальні (ґрунтуються на теорії розвитку здібностей); сугестивні (засновані на навіюванні); нейролінгвістичні (засновані на нейролінгвістичному програмуванні); гештальттехнології (засновані на психотерапевтичному впливі).

5. *За ставленням до особистості*: авторитарні (засновані на чіткій надмірній регламентації); дидактоцентристські (центровані на навчанні); особистісно-орієнтовані (гуманно-особистісні, технології співробітництва, технології вільного виховання).

6. *За орієнтацією на особистісні структури*: інформаційні (формування знань, умінь, навичок); операційні (формування способів розумових дій); емоційно-художні й емоційно-моральні (формування сфери естетичних і моральних відносин); технології саморозвитку (формування самоуправляючих механізмів особистості); евристичні (розвиток творчих здібностей); прикладні (формування дієво-практичної сфери) технології.

7. *За типом організації та управління пізнавальною діяльністю*: структурно-логічні технології навчання (поетапне формулювання дидактичних завдань, вибору способу їх розв'язання, діагностикита оцінювання одержаних результатів); інтеграційні технології (дидактичні системи, які забезпечують

інтеграцію різнопредметних знань і вмінь, різних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів, навчальних тем, навчальних проблем та інших форм організації навчання); ігрові технології (ігрова форма взаємодії викладача і студента, яка сприяє формуванню вмінь розв'язувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів через реалізацію певного сюжету); використовують театралізовані, ділові, рольові, комп'ютерні ігри, імітаційні вправи, ігрове проектування та ін.; діалогові технології (пов'язані зі створенням комунікативного середовища, розширенням простору співробітництва на суб'єкт-суб'єктному рівні: «студент-викладач»); тренінгові технології (система діяльності щодо відпрацювання певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів вирішення типових завдань у процесі навчання – тести, психологічні тренінги інтелектуального розвитку, розв'язання управлінських задач) та ін.

Викладачі розробляють авторські технології, які мають завданням оптимізацію форм навчання, поєднують у різних варіантах елементи апробованих технологій. Як правило, всі вони зорієнтовані на реалізацію змісту і досягнення мети різнорівневого і різнопрофільного навчання. Вихідним матеріалом для розроблення технології є теорії, концепції. Багато педагогічних технологій мають у своїй основі такі концепції засвоєння соціального досвіду:

1) асоціативно-рефлекторне навчання, у межах якого розроблена теорія формування понять;

2) теорія поетапного формування розумових дій, згідно з якою розумовий розвиток (як і засвоєння знань, умінь, навичок) відбувається поетапно, спрямовуючись від «матеріальної» (зовнішньої) діяльності у внутрішній розумовий план;

3) сугестопедична концепція навчання, яка обґрунтовує комплексне використання у навчальних цілях вербальних і невербальних, зовнішніх і внутрішніх засобів сугестії (навіювання), що сприяє надзапам'ятовуванню;

4) теорія нейролінгвістичного програмування (НЛП), що розглядає процес навчання як рух інформації через нервову систему людини;

5) теорії змістового узагальнення, в основу яких покладено гіпотезу про провідну роль теоретичного знання у формуванні інтелекту особистості.

На основі однієї теорії навчання можуть вибудовуватися різні технології. Так, асоціативно-рефлекторна психологічна теорія породила варіантні технології навчання, які по-різному поєднують слово і наочність. Теорія проблемного навчання покладена в основу технологій, що розвивають творчі здібності, пізнавальну активність, інтерес, самостійність особистості. Водночас побудова на одній теорії, концепції кількох технологій навчання не є свідченням їх ідентичності. Вони завжди будуть відрізнятися за кількісними і якісними параметрами. У зв'язку з цим важливо мати цілісну систему засобів опису педагогічних технологій, враховуючи, що кожна з них містить концептуальний, змістовий та процесуальний аспекти.

Необхідно відмітити, що педагогічна технологія – не є щось застигле, універсальне, дане на усі часи. Вона може удосконалюватися або змінюватися з метою оптимізації навчального процесу у вищій школі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Самаріна С. Нові технології навчання. К.: Вища школа, 2004. 267 с.
2. Чошанов М.А. Инженерия обучающих технологий: учеб пособие. М.: Лаборатория знаний, 2020. 413 с.
3. Ron Miller. What Are Schools For? Holistic Education In American.

КРАВЧЕНКО Ія Валеріївна

*студентка 4 курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-
педагогічного
факультету,
Національний університет
біоресурсів і природокористування
України (м.Київ, Україна)*

Науковий керівник:

АФАНАСЕНКО Лариса Анатоліївна

*кандидат психологічних наук,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м.Київ, Україна)*

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГА

Завдання підготовки майбутніх фахівців системи освіти найбільш ефективно вирішуються на шляхах її професіоналізації. Основними поняттями, які характеризують професійні складники підготовки практичних психологів є: рівень освіченості, технологічна готовність, кваліфікація, функції.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що сучасна освіта передбачає два види підготовки майбутніх фахівців: інноваційний та традиційний. Перший спрямований на встановлення нерозривного зв'язку між здатністю до прогнозування і передбачення подій, до вибору альтернатив і активною участю конкретних людей чи організацій у процесі підготовки спеціалістів, другий – на збереження існуючої системи навчання.

Дослідник О. Бондаренко вважає, що проблема професійно-особистісної підготовки майбутнього фахівця з практичної психології містить в собі чотири аспекти: побудову теоретичної моделі спеціаліста, яка передбачає розробку стандартів (норм і нормативів), вимог до особистості та діяльності практичного психолога; первинний відбір професійно придатних кандидатів; розробку змісту навчання і розвитку психологів-практиків; розв'язання проблеми власне професійного самовизначення спеціалістів (проблеми професійної

ідентифікації).

Вчений В. Панок виділяє наступні вимоги до змісту професійної підготовки практичних психологів:

1. Чітке розрізнення психологічної освіти на теоретично-експериментальну і практичну.

2. Зміст освіти психолога-практика має передбачати 3 рівні:

- загальнотеоретичні основи психології;

- теоретико-методичні основи конкретного напрямку практичної психології;

- спеціалізацію в конкретному виді практичної психології, що фактично дорівнює певній сумі практичних навичок, умінь, володіння конкретними технологіями професійної діяльності.

3. Обов'язкова є загальнокультурна і мовна підготовка, використання життєвого досвіду психолога (особливої уваги автор приділяє психологічному осмисленню етнічних особливостей регіону і вивченню релігії як духовної практики населення).

4. Центральним об'єктом зусиль практичної психології повинна стати життєва ситуація людини в єдності і взаємодії таких трьох основних компонентів: наявність зовнішніх обставин, психічних особливостей, здібностей індивіда, засобів і форм взаємодії перших двох складових. Саме відображенням життєвої ситуації в процесі підготовки практикуючих психологів, його методичною одиницею є вчинок, як мотив для втручання психолога-практика або звертання до нього за допомогою.

5. Зміст навчання має передбачати формування особистості психолога-практика. Для цього психологічні знання повинні мати суб'єктивну значущість для того, хто навчається, а сам процес навчання має бути суб'єктивно драматичним.

КУРІННА Ірина Володимирівна,

аспірантка Ір.н., гуманітарно-педагогічний факультет, Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна)

*Науковий керівник:
МАРТИНЮК Ірина Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СПЕЦІАЛІСТА В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Стрімкий розвиток різних сфер життєдіяльності людини породжує нові виклики, які підштовхують до скорення «нових вершин». Однією з важливих таких сфер є – освітня. Більш прогресивні країни постійно знаходяться в пошуку нових моделей розвитку освіти, нетрадиційних підходах до їх впровадження за допомогою інформаційних технологій. Також не залишається без уваги те що важливими вимогами професійної освіти спеціалістів в сучасній психології є: відповідність соціальному замовленню сучасного суспільства системою освіти, економічними, політичними чинниками, статусом психології як науки, та її рівнем розвитку в державі.

Адаптація до змін у розвитку професійної діяльності людини має перетворювати освіту на неперервний процес, в якому вона буде розвиватися як спеціаліст та набувати нові знання і навички, а також формувати в собі готовність до сприйняття змін. В то же час в ході набуття нових знань - бути готовим до прийняття рішень щодо подальших дій[3].

Сучасна психологія знаходиться на межі складного вибору між класичними підходами, поняттями та сучасні. Часто останні є не традиційними, але доволі прогресивними серед основних тенденцій розвитку технологій.

Вчені та практики прагнули знайти «золоту середину» між тим, що вже напрацьовано, що потрібно зберегти, що скоректувати, а що й зовсім видалити.

Професійна розвиток та становлення спеціаліста в психології є результатом оволодіння знань, вмінь і навичок, а також компетенцій спеціальності[4]. Професійна підготовка передбачає не лише сукупність цих якостей, але й переосмислення основних складових професійної компетентності майбутнього спеціаліста[5].

Дуже часто абітурієнти, які тільки поступили на психологічні спеціальності уявляють собі майбутню професію доволі відносно ґрунтуючись на так звані стереотипи (психологи в серіалах та кіно, які досконало знають себе, вміють володіти ситуацією, та як гуру вирішують всі питання які перед ними поставили з легкістю, ті самі спеціалісти з телешоу, глибокі знавці з соціальних мереж – що останнім часом все більше набирає обертів) [1].

З цього пливає, що майбутній абітурієнт, прагнучи реалізувати особистий потенціал, орієнтується на інших людей, тоді як справжній спеціаліст стверджує самого себе, як сформовану особистість. Бажання допомогти у вирішенні їх життєвих особистих та професійних проблем є актуальним для професії психолога, яка в своїй діяльності торкається практично всіх сфер життєдіяльності людини[2].

У наш час за великої кількості теоретичної частини дуже мало уваги приділяється практиці при підготовці спеціалістів. Це зумовлено тим, що в Україні для підготовки психологів існує тільки базова система вищої освіти. На даний момент отримати таку можна як очно, очно-заочно, заочно, так і дистанційно. Зважаючи на такі форми навчання, а саме часткової або повної відсутності практичного аспекту, складається ситуація в яких повноцінне формування професіонала унеможлиблюється.

Не дивлячись на ту ситуацію яка склалась в Україні з професійним вихованням спеціалістів в психології, все ж таки сучасна психологічна освіта змінюється на краще (поява нових напрямлень в предметах, які б відповідали запиту роботодавців, іноді навіть поява нових факультетів, випуск нових підручників, методичних посібників та матеріалів, великий вибір тренінгів та практик). У світовій практиці використовують понад шістсот форм і методів

психотерапії, більше частина яких вже практикується в Україні. Саме тому в підготовці психологів перед вибором напрямку, потрібно засвоїти особливості, сучасні характеристики того чи іншого напрямку в професії, а саме особливості застосування теоретичних знань (методик, форма застосування психологічних концепцій) на практиці. Однак актуальним відкритим питанням залишається релевантність навчання поза вищими учбовими закладами, яке б відповідало світовим стандартам в той самий час було б визнано офіційно в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вінтюк Ю. Професійна підготовка майбутніх психологів: проблема та її складові. Педагогіка і психологія професійної освіти. Серія: Дидактика, методика і технології навчання. 2016. № 3. С. 92–102.
2. Крикля К. П. Психологічні особливості професійного становлення майбутнього психолога в умовах сучасного суспільства. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. 2012. Вип. 2 (1). С. 409–417.
3. Панок В. Реформування змісту, форм і методів підготовки практикуючих психологів як нагальна вимога суспільної практики. Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах. 2002. Вип. 4. С. 18–28.
4. Шевченко Н. Ф. Становлення професійної свідомості практичних психологів у процесі фахової підготовки : монографія. Київ : Міленіум, 2005. 298
5. Шмаргун В. М. Організації ментального досвіду та інтелектуальної компетентності особистості. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: психологічні науки. 2013. Вип. 14. С. 208–212.

*студентка 4 курсу спеціальності
Психологія гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування
України (м.Київ, Україна)*

*Науковий керівник:
АФАНАСЕНКО Лариса Анатоліївна
кандидат психологічних наук,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м.Київ, Україна)*

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАКТИКУЮЧИХ ПСИХОЛОГІВ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Сучасна підготовка спеціалістів має технократичну орієнтацію, що виражається в інформаційно-предметному змістові навчання і в дидактично-алгоритмічних методах, що відповідають традиційній у психології установці на навчання прийомів засвоєння і розуміння знань. Здійснюючи підготовку майбутніх фахівців акцент потрібно робити на прийнятті знань, на трансформації цінностей повідомлення у власні цінності реципієнта, тому що тільки прийняті особою цінності складають основу її активності й регулюють індивідуальну поведінку. При цьому, у власну систему цінностей можуть бути включені зовнішні орієнтації, якщо: це не викликає морально-орієнтаційного дисонансу, внутрішнього дискомфорту; зовнішні цінності не суперечать уже існуючим в особистісній структурі цінностям; нова орієнтація, що виникла в результаті прийняття цінностей, дозволяє особистості задовольнити будь-які свої потреби. Як вважають деякі дослідники, оптимальними умовами для цього можуть бути: включення майбутніх практичних психологів у розвивальні ситуації і середовище, яке активує власні задатки і здібності; розкріпачення особистості в процесі спілкування; реалізація відкритої особистісної позиції; психотерапія станів свідомості, психокорекція поведінки; проживання особистісного досвіду як початкового, так і наступного, нового; саморегуляція переживань і діяльності, що здійснюється; самооцінка студентів і т.п. Забезпечення умов, що розвивають

особистість, досягається різними шляхами, які вміщують елементи соціально-психологічного тренінгу, інтенсивно-ігрових методів навчання, техніки людських взаємовідносин, психотехніки саморегуляції, аутотренінгу та інших засобів самоактуалізації, на яких відпрацьовуються спеціальні види здібностей, якостей і вмінь особистості.

У роботі з керівництвом практичний психолог розв'язує такі задачі:

- розробка найефективнішої структури організації; - забезпечення розвитку організації та безболісний перехід з етапу на етап; прогнозування напрямків подальшого розвитку організації; - діагностика, виявлення і профілактика «слабких місць» в організації; - формування стилю діяльності та іміджу організації. У роботі з персоналом практичний психолог забезпечує: - формування кадрової політики; - підбір персоналу (врахування необхідності виконання ним широкого кола функцій); - раціональне використання кадрів; - формування навичок роботи в команді; - мотивацію персоналу; - оцінку і атестацію співробітників, участь у розробці схем оплати праці співробітників з урахуванням їх індивідуальних особливостей; - розробку і проведення тренінгів з персоналом; - організацію неформального спілкування.

З партнерами і клієнтами практичний психолог здійснює: - формування довгострокових відносин між малими підприємствами та партнерами і клієнтами; - допомогу в пошуку нових партнерів (організація презентацій, акцій, участь у виставках); - зміцнення зв'язків з постійними клієнтами; - створення психологічних портретів клієнтів; - диференціацію груп клієнтів для створення найбільш ефективної реклами, розрахованої на кожну цільову аудиторію.

При взаємодії малого підприємства із засобами масової інформації практичний психолог: - контактує з пресою для висвітлення у різних виданнях інформації про організацію; - організовує та психологічно забезпечує участь керівників у телевізійних програмах; - веде переговори про надання знижок на розміщення реклами.

З метою організації рекламної кампанії практичний психолог: - розробляє стратегію; - висуває креативні ідеї з приводу змісту і форми реклами; - проводить

психологічну експертизу реклами; маркетингові дослідження; - вирішує питання спонсорства, участі у масових та благодійних заходах.

Практичний психолог малого підприємства виступає також як аналітик діяльності конкурентів: - виявляє їх переваги і недоліки; - аналізує рекламу конкурентів, розмежовуючи її на успішну і невдалу.

Такий широкий спектр задач висуває складну систему вимог до знань, умінь та навичок практичного психолога.

Практичний психолог повинен: - мати відмінні знання з психології, зокрема таких її розділів, як соціальна психологія, психологія управління, організаційна психологія, психологія праці, профвідбір, психодіагностика, мотивація поведінки, психологія реклами, конфліктологія, психологія спілкування, психотерапія, психологія сприймання, психологічна експертиза, психологія торгівлі, методологія експериментальних досліджень; а також з менеджменту, маркетингу, соціології; - володіти навичками ефективного спілкування, психодіагностики та психологічної просвіти; - відзначатися системою професійно важливих психічних якостей та властивостей (аналітичне і нешаблонне мислення, здатність до саморозвитку та креативність, комунікабельність та організованість).

ПОЛЯКОВА Віталія Іванівна,
кандидат психологічних наук,
директор гімназії №109
ім. Т. Г. Шевченка
Печерського району (м. Київ, Україна)

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РІВНЯ САМОКОНТРОЛЮ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ЇХ ГЕНДЕРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Важливим індикатором демократичних перетворень суспільного життя є гендерна рівність усіх громадян. Саме тому набуває особливої ваги готовність педагогічних працівників до освіти та розвитку особистості суб'єктів освітнього процесу на засадах гендерного підходу. Одним із показників такої готовності є гендерна толерантність педагогічних працівників як така особистісна характеристика, що дозволяє помічати ситуації гендерної нерівності в освітньому процесі, протистояти дискримінаційним у гендерному контексті впливам, не створювати власною поведінкою ситуацій гендерної нерівності (Г. Бардієр, І Кльоцина та ін.). Таке розуміння досліджуваного феномену дозволяє висунути припущення про його взаємозв'язок із самоконтролем педагогічних працівників у спілкуванні.

Слід зазначити, що хоч й різні аспекти гендерної проблематики в освітній галузі вже були предметом уваги дослідників (О. Бондарчук, Т. Говорун, О. Кікінежді, Л. Карамушка, С. Максименко, О. Нежинська та ін.), в тому числі в контексті гендерної толерантності (М. Андреев, Г. Маслова, Т. Мотуз та ін.), але психологічні чинники гендерної толерантності вчителів, до яких можна віднести їх самоконтроль у спілкуванні, вивчені недостатньо.

Мета дослідження – дослідити базові переконання педагогічних працівників та їх зв'язок з гендерною толерантністю вчителів.

У дослідженні взяли участь 500 педагогічних працівників з різних регіонів України, з них 21.6% чоловіків і 78.4% жінок, які були розподілені за стажем професійної діяльності 1) до 5 років (8.8%); 2) 5–9 років (17.2%); 3) 10–20 років (23.2%); 4) понад 20 років (50.8%).

Гендерна толерантність учителів визначалась за шкалою «Гендерна толерантність» методики ВІКТІ (автор – Г. Бардієр) та її авторської модифікації в контексті специфіки педагогічної діяльності, а самоконтроль у спілкуванні – за методикою М. Снайдера у модифікації В. Янчука. Дані підлягали математичному опрацюванню з використанням програми SPSS (версія 17.0).

На першому етапі емпіричного дослідження встановлено рівні гендерної толерантності педагогічних працівників: низький (2.6%), нижче за середній (25.4%), середній (39.2%), вище за середній (28.9%), високий (3.9% досліджуваних). При цьому за результатами дисперсійного аналізу виявлено, що жінки-вчителі є менш толерантними з гендерних питань ніж чоловіки ($p < 0,05$), хоча у педагогів з великим стажем роботи такі відмінності майже відсутні.

На наступному етапі визначено рівні самоконтролю педагогічних працівників у спілкуванні: низький (40%), середній (47,1%) і високий (12,6% досліджуваних педагогів). Таким чином, лише 47,1% педагогічних працівників мають середній рівень самоконтролю, який вважається оптимальним (М. Снайдер та ін.).

Для осіб з високим рівнем самоконтролю є характерною висока відповідність між бажаною і реальною самопрезентацією, гнучкістю й трансформацією залежно від обставин. Як зазначає В. Янчук, у даному випадку можна провести деяку аналогію з хамелеоном, що виявляється у здатності до високої пристосованості до оточуючого середовища.

Натомість досліджувані з низьким рівнем самоконтролю стійко орієнтовані на власне Я, відрізняються більшою природністю й передбачуваністю, оскільки в їх презентації відображаються їх дійсні стійкі диспозиції. Разом з тим, гнучкість їх є недостатньою (В. Янчук та ін.).

Примітно, що чоловіки педагоги більше охарактеризуються високим (43,8%) рівнем самоконтролю ніж жінки (2,1%), натомість для жінок більше характерний середній, оптимальний (54,5%) і низький рівень (43,4%) рівні самоконтролю ніж чоловікам (25,0% і 31,3% відповідно, $p < 0,01$).

На заключному етапі за результатами кореляційного аналізу встановлено прямий, статично значущий зв'язок між рівнем самоконтролю педагогів та їх гендерною толерантністю. Так, серед досліджуваних із середнім, оптимальним рівнем самоконтролю переважна більшість характеризується середнім (44,8%), вище за середній (24,1%) і високим (5,7%) рівнями гендерної толерантності. Натомість досліджувані з низьким рівнем самоконтролю переважно характеризуються нижче за середній (78,3%) рівнем гендерної толерантності ($p < 0,01$).

Виявлено недостатній рівень толерантності доволі значної частини педагогічних працівників України. Установлено прямий зв'язок між рівнями самоконтролю педагогів у спілкуванні та гендерною толерантною толерантності. Одержані результати свідчать про доцільність розвитку гендерної толерантності вчителів з урахуванням рівня їх самоконтролю у спілкуванні.

СЕМЕНКО Олена Михайлівна
*здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти
за спеціальністю 053 «Психологія»,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
МАРТИНЮК Ірина Анатоліївна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ З ПТСР ЯК ВИМОГА СУЧАСНОСТІ

У сучасних умовах напруженої соціально-економічної ситуації, локальних воєн, терористичних актів, природних та техногенних катаклізмів, перед новими викликами пандемій, люди часто опиняються в умовах гострих або хронічних психічно травмуючих подій, вивчення посттравматичного стресового розладу (ПТСР) є актуальною проблемою, як у клінічному, так і у соціальному аспектах.

За останні десятиліття стрімко зростає кількість досліджень, присвячених вивченню психологічних наслідків перебування людини в травматичній ситуації. Однак багато теоретико-методологічних аспектів цієї проблеми залишаються або невирішеними, або дискусійними.

Щороку ПТСР вражає близько 3,5% дорослих у світі, а у кожного одинадцятого буде діагностовано ПТСР протягом життя. Жінки вдвічі частіше хворіють на посттравматичний стресовий розлад, ніж чоловіки. Крім гендерних відмінностей, існують деякі інші фактори, що підвищують ризик розвитку ПТСР, зокрема біологічні, психологічні та соціальні чинники. Є доказові дані, що наявність певних генів може підвищувати ймовірність розвитку згаданого розладу після пережитої травматичної події. Водночас результати дослідження за участю ветеранів війни у В'єтнамі продемонстрували, що додатковий психологічний стрес, наприклад, нестабільність у сім'ї, збільшує ймовірність

розвитку ПТСР і навпаки, наявність міцної соціальної підтримки суттєво знижує такий ризик.

Безперервно зростаюча кількість науково-практичних досліджень, присвячених темі травматичного і посттравматичного стресу стимулювало клініцистів і психологів до розробки клінічних і психологічних методів діагностики ПТСР, а також до пошуку ефективних методів лікування розладу. Виникла нова міждисциплінарна галузь науки, пов'язана з травматичним стресом, або *психотравматологія*.

Сьогодні посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) представлений як окрема нозологічна форма як у DSM-5, так і в МКБ-10. Відповідно до сучасного діагностичного критерію (за DSM-5), наявність ПТСР можна діагностувати в тому випадку, якщо суб'єкт пережив досвід зіткнення зі смертю або загрозою смерті, серйозною фізичною травмою чи сексуальним насильством; при цьому суб'єкт може бути або жертвою події, що травмує, або його свідком або близьким потерпілого, або регулярно стикатися з відштовхуючими подробицями травматичних подій за родом діяльності.

ПТСР має високу коморбідність з різними психічними розладами, він часто зустрічається разом із депресивними та тривожними розладами, а також із порушеннями, пов'язаними із вживанням психоактивних речовин/алкоголю. Це значно ускладнює діагностику та лікування інтервенції, тому для визначення діагнозу необхідно провести диференційний діагноз ПТСР з іншими розладами адаптації (або схожими на них розладами).

Посттравматична симптоматика з віком може не тільки не слабшати, а ставати все більше вираженою. Отримання ефективного лікування має вирішальне значення для зменшення симптомів розладу та покращення функціонування. Нині варіанти лікування ПТСР включають як психологічні, так і фармакологічні інтервенції.

Згідно з клінічними настановами, психологічні методи відіграють важливу роль у лікуванні ПТСР і рекомендовані як терапія першої лінії для більшості випадків: травмофокусована когнітивноповедінкова терапія (ТФ-КПТ),

когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), десенсибілізація та проробка травми рухами очей (EMDR), тривала експозиція, когнітивна терапія і терапія керування стресом.

Розлади, безпосередньо пов'язані зі стресом, є одними з найпоширеніших діагнозів у системі надання допомоги при психічних розладах у всьому світі. У той самий час, підходи до діагностики цих станів, через неспецифічність клінічних проявів, труднощів їх розмежування з нормальними реакціями на стрес, наявністю соціокультурних особливостей поведінки та ін., були і залишаються предметом серйозних суперечок фахівців.

Відтак, у системі підготовки психологів у закладах вищої освіти необхідно приділяти увагу розвитку готовності майбутніх фахівців до роботи із ПТСР.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017. 160 с.
2. Бек А. Техніки когнітивної психотерапії / Під ред. А. Б. Фенько, Н. С. Ігнат’єва, М. Ю. Локтаєва. Психологічне консультування та психотерапія: хрестоматія. Т. 1: Теорія і методологія. М.: МПЖ, 1999. С. 142–167.
3. Венгер А. Л. Культурно-історичний підхід до корекції посттравматичної регресії: за матеріалом психологічної роботи в Беслані (2004–2006) // Питання психології. 2007. № 1. С. 62–69.

ЧОРНА Лідія Георгіївна,
*кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач лабораторії психології малих
груп та міжгрупових відносин,
Інститут соціальної та політичної
психології НАПН України
(м. Київ, Україна)*

РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ: РОЗВИТОК СКЛАДОВИХ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Одним з найактуальніших завдань сьогодення, яке постало перед сучасними психологами, є розробка дієвої системи виявлення, розвитку, супроводу та підтримки обдарованих дітей. Розвиток складових творчих здібностей – інтелекту та креативності – вимагає специфічних умов. Так, дія інтелекту спирається на швидке опрацювання інформації, готовність до нестандартних ситуацій, уміння працювати в обмежених часом умовах, у обмеженому полі інформації, в емоційно напружених ситуаціях, з підключенням мотивації змагання з іншими за інтелектуальні досягнення. Креативність, навпаки, орієнтується на індивідуальний, не обмежений у часі графік роботи, наявність часу для визрівання думки, осмислення завдання, вільний доступ до всіх можливих джерел інформації, рівноправне спілкування учня з іншими членами учнівського колективу та вчителем, дискусію. Якщо вчителем будуть пропонуватися учням різноманітні завдання, що виконуються як у «жорстких», безперечно, ігрових, так і в «комфортних» умовах, то в такому разі забезпечуватиметься гармонійність розвитку різних складових здібностей, а також особистості, що вміє адаптуватись до нових умов буття, і особистості, що сама створює ці нові умови.

Підхід до розвитку здібностей учнів як до розвитку насамперед інтелектуальних, творчих, а не математичних, філологічних тощо продуктивний у тому плані, що на основі структури загальних здібностей і через них розвиваються саме спеціальні здібності. Так, наприклад, можливий комплекс

конкретних методів, які розвивають інтелектуальні мовні, творчі мовленнєві, літературні здібності, а не просто філологічні. Якщо притримуватись іншої класифікації загальних здібностей – за різновидами психічних процесів, – то має право на існування інший шлях розвитку загальних здібностей, а саме: сенсорних, перцептивних, мнемічних, мисленнєвих, імажинативних тощо.

До ознак високого рівня розвитку будь-якого виду здібностей можна віднести чимало характеристик: швидкість, глибину опрацювання інформації, легкість, гнучкість застосування знань, сформованість основних інтелектуальних операцій тощо. Однак, однією з головних ознак є широта генералізації знань, відношень між ними і операцій (С. Л. Рубінштейн). Генералізація відношень, їх узагальнення проявляється в умінні переносити операції аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення та інших операцій мислення з одного виду знань на інші. Широкий перенос формує на основі прямих зворотні операції (Ж. Піаже). Тому, наприклад, розвиток математичних здібностей має відбуватись не тільки на математичному матеріалі, а й на такому, де можливе застосування математичного моделювання, логічного аналізу, винахідливості та креативності (загальновідомі завдання М. Вертгеймера). Взагалі, математичні завдання, «мова математики» містять логічні та інші операції, що є складовими загальних здібностей.

Уперше в історії психології з метою вивчення продуктивного творчого мислення проблемні завдання з різноманітних сфер людських знань (фізики, техніки, психології, медицини тощо) почали застосовувати гештальтпсихологи. Так, щоб побачити процес мислення людини в розгорнутому вигляді, вони пропонували математикам розв'язувати гуманітарні завдання, а спеціалістам гуманітарного профілю – математичні задачі. Отже, розмаїття матеріалу, застосування в межах однієї навчальної дисципліни не тільки специфічних для неї завдань і задач, а й задач таких, що побудовані на матеріалі інших дисциплін, – ще один фактор розвитку загальних розумових здібностей учнів.

Провідного значення в процесі розвитку здібностей необхідно надавати особистісним детермінантам, які можна виокремити в три групи:

- вікові: сензитивні періоди, адекватність методів навчання та розвитку дитини сензитивним періодам і віковим можливостям;
- індивідуальні: продуктивне використання в процесі діяльності своїх особливостей адекватно до вимог цієї діяльності; так певні характеристики темпераменту, задатків, когнітивних стилів можуть бути передумовою високої продуктивності в певному виді діяльності;
- власне особистісні, що сприяють розвитку цілісної особистості: її спрямованість; саморозвиток, характер; саморегуляція; рефлексія, свідоме ставлення до того, чим вона займається; ставлення до себе як до індивідуальності; формування в особистості знань, що мають суб'єктивний, індивідуалізований зміст, консолідація нових розумінь предметів, явищ, думок.

Використання цих факторів у роботі з усіма категоріями учнів (як обдарованих, так і тих, які поки що не ідентифіковані соціальним середовищем, як такі) допоможе в розвитку їх здібностей. Опертя в процесі розвитку здібностей лише на їх операціональні компоненти (наприклад, лише мнемічних, мисленнєвих процесів) є малопродуктивним підходом. Урахування в педагогічному процесі особистісно-мотиваційних складових творчих здібностей людини – шлях до плекання обдарованості в дитині.

ШМАРГУН
Миколайович,
психологічних наук, професор,
Національний університет
біоресурсів і природокористування
України (м. Київ, Україна)
ШМАРГУН Тетяна Миколаївна,
аспірантка, Національний
університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

NBICS – ТЕХНОЛОГІЇ ТА КОГНІТИВНА НАУКА

Важливою ознакою сьогодення є прискорений розвиток науки й техніки. Такі галузі, як: нанотехнології, біотехнології, інформаційні технології, когнітивна наука та розвиток соціального середовища розвиваються не ізольовано, а активно взаємодіють між собою. Термін NBIC - конвергенції запровадили в 2002 році. Проте через 5–6 років стало очевидним, що перші чотири базові технології неможливо розглядати у відриві від блоку соціально-гуманітарних дисциплін, так було запропоновано розширити NBIC-конвергенції до NBICS-конвергенції, що відкрило величезне поле діяльності для гуманітарного знання. Взагалі, можна говорити про те, що феномен NBICS - конвергенції, який розвивається на наших очах, є принципово новим етапом науково-технічного прогресу. Будь-яка науково-технічна система прогресує за певними законами: накопичуються знання, потім вони трансформуються в технології, які призводять до нових видів виробництва, а перед наукою постають нові завдання. Відмінними рисами NBICS - конвергенції є:

- інтенсивна взаємодія між науковими та технологічними галузями;
- виявлення перспективи якісного зростання технологічних можливостей індивідуального та суспільного розвитку людини.
- широкий спектр аналізованих показників – від атомарного рівня матерії до розумних систем; аналіз даних

Отже, ми маємо назву NBICS - конвергенції (за першими літерами напрямів розвитку: N- нано; B- біо; I-інфо; C- когні; S- соціал). Найбільш розвинені з цих технології – інформаційно-комунікаційні. Завдяки можливості комп'ютерного моделювання різних процесів маємо істотний вплив на розвиток інших технологій. Зокрема, інформаційні технології успішно використовуються для моделювання біологічних систем. Наразі створено безліч найрізноманітніших моделей, починаючи від молекулярних та клітинних до моделей цілого організму. Спостерігається й зворотний процес, коли біотехнології впливають на розвиток комп'ютерних технологій, Взаємодія між інформаційними технологіями й нанотехнологіями також носить двосторонній характер. З одного боку, інформаційні технології використовуються для комп'ютерної симуляції нанопристроїв, з іншого – вже сьогодні активно використовуються нанотехнології для створення більш потужних обчислювальних і комунікаційних систем.

У майбутньому найбільш перспективною, на думку експертів, може стати взаємодія між інформаційно-комунікаційними та когнітивними технологіями. На сьогодні інформаційні технології зробили можливим більш якісне, ніж раніше, вивчення людського мозку, а подальший їх розвиток в перспективі дозволить здійснювати його всебічне комп'ютерне моделювання, включаючи симуляцію розуму, особистості, свідомості та інших властивостей людської психіки. Крім цього, розробки інтерфейсів «мозок--комп'ютер» відкривають широкі можливості для підключення штучних частин тіла й донорських органів до людини через нервову систему. Вже зараз інформаційні та комунікаційні технології використовуються для посилення людського інтелекту. Вони суттєво доповнюють природні здібності людини в роботі з інформацією: розробляються системи комп'ютерних програм, які посилюють та розширюють розумові процеси людини.

Беручи до уваги міждисциплінарний характер сучасної науки, а також описані вище взаємозв'язки між NBICS-технологіями, можна говорити, що така конвергенція в перспективі повинна спонукати до їх злиття в єдину науково-

технологічну галузь знання. Предметом її вивчення будуть всі рівні організації матерії: від молекулярної природи речовини (нано), до природи життя (біо), процесів інформаційного обміну (інфо), природи розуму (когні) й розвитку соціального середовища (соціал).

Серед галузей NBICS - конвергенції когнітивна наука порівняно наймолодша, але «потенційно приваблива». Вона є міждисциплінарною конвергенцією психології, фізіології, медицини, антропології, лінгвістики, нейронауки й комп'ютерної науки, зокрема штучного інтелекту. Останнє, можливо, є найбільш важливою складовою науково-технічного зростання, яка призведе до більш якісного вивчення мозку людини й вищої нервової діяльності, комп'ютерного моделювання й стимуляції мозку, розробки інтерфейсів «мозок – комп'ютер». Тут мова йде про розширення взаємодії «мозок – мозок» та «мозок - машина» за допомогою підключення до нервової системи людини. Крім цього, може відбуватися розробка мультимодальних платформ для людей з порушеннями сенсорно-перцептивних аналізаторних функцій як початкових форм пізнання. Створення віртуальних середовищ для навчання й роботи, не обмеженої відстанню чи фізичним масштабом, на якому вона виконується.

Безперечно, втілення набутих людством знань, про мікроструктуру мозку, роботу нейтронної системи в робочу модель новітніх проєктів, мало б величезне значення для психологічної науки, саме так знання можуть бути зібрані та перевірені. Це сприяло б розробці технологічних напрямів поліпшення психосоматичного здоров'я людини та її психофізичних можливостей.

**Напрям: 2. Формування фахових та загальних компетенцій здобувачів
першого, другого та третього освітніх ступенів спеціальності 053
«Психологія»: зміст, підходи, методи**

АФАНАСЕНКО Лариса Анатольевна,
*кандидат психологических наук,
Национальный университет биоресурсов и
природопользования Украины
(г. Киев, Украина)*

**ФОРМИРОВАНИЕ КОНФЛИКТОЛОГИЧЕСКОЙ
КУЛЬТУРЫ У БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ**

Психология есть необычайно актуальной на сегодняшний день наукой. Профессия психолога востребована в любых организациях. Сегодня практически ни одно учреждение не обходится без помощи такого специалиста.

Главной задачей психолога является оказание помощи в адаптации человека к жизни путем способствования формированию его психологического здоровья, помощи в избавлении от негативных эмоций, решении проблем, развитие веры в личные возможности как основы социальной интеграции.

Любые взаимоотношения как деловые, так и личностные эффективны только при условии уважительного и справедливого отношения сторон, способности принимать во внимание интересы другой стороны и признавать право на их существование, при честном партнерстве, обоюдном стремлении к улаживанию разногласий и конфликтов, если они случаются. Так должно быть, но не всегда бывает в действительности. В реальной жизни человек часто сталкивается с трудно разрешаемыми проблемами, разногласиями и противоречиями в межличностном общении, которые приводят к конфликтам, порождающим противостояние, вызывающим негативные эмоции и дестабилизирующим отношения.

Конфликты присущи любой сфере деятельности человека: бытовой, профессиональной, социальной, политической, культурной, поэтому психолог должен обладать знаниями и умениями по профилактике и разрешению конфликтов, то есть обладать конфликтологической культурой.

На необходимость культурного развития личности в процессе высшего профессионального образования указывают многие отечественные и зарубежные исследователи (Александрова А., Берегова И., Качуровская Н., Коломенский Я., Куклева, В., Самсонова Н., Семикин В., Щербакова О., Хасан Б., Ярычев Н.).

Самсонова Н. понимает под «конфликтологической культурой специалиста» - качественную характеристику профессиональной жизнедеятельности специалиста в конфликтной профессиональной среде.

[1] В качестве структурных компонентов конфликтологической культуры выделяет следующие: конфликтологическую компетенцию, конфликтологическую компетентность и конфликтологическую готовность.

Хасан Б. определяет конфликтную компетентность как уровень развития осведомленности о диапазоне возможных стратегий поведения в конфликте и умений реализовывать эти стратегии в конкретной жизненной ситуации [2].

Ярычев Н. утверждает, что конфликтологическая культура имеет следующую структуру: когнитивный компонент – теоретические представления о конфликте; перцептивный компонент – применение знаний о восприятии человека человеком; аксиологический компонент – отражает ценности: ненасилия, жизни; мыследеятельностный компонент – способность перерабатывать информацию и находить способы конструктивного разрешения конфликта; коммуникативно-творческий компонент – компонент, включающий в себя как коммуникативные навыки, так и творческие возможности личности при конфликтном взаимодействии [4].

Придерживаемся мнения, что конфликтологическая культура будущих психологов включает в себя конфликтологическую компетентность (конфликтологические знания и умения) и конфликтологическую готовность (установка на конструктивное разрешение конфликта и личностная готовность). Именно компетентность является интегрированным качеством специалиста, составляющими которой является совокупность определенных знаний, умений, целый ряд личностных качеств и психологических характеристик личности.

Отмечаем особую ценность при развитии конфликтологической культуры будущих психологов в предоставлении возможности приобретать опыт применения знаний на практике. Чем больше и разнообразнее будет круг проблем общения, с которыми студенты-практиканты сознательно столкнутся в процессе прохождения практики, тем более интенсивным будет взаимодействие с клиентами, и как следствие, расширит альтернативы конструктивного взаимодействия (формирование компетентности). Именно практическое обучение формирует у студентов опыт реального профессионального общения, способствует рефлексии представлений о себе, а также собственном уровне конфликтологической культуры.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Пряникова Н. Конфликтологическая культура специалиста в организационном пространстве. Вестник университета. 2020, № 12. С. 158-164.
2. Хасан Б. Конструктивная психология конфликта. М. : Издательство ЮРАЙТ, 2020. 204 с.
3. Юдина А. И. Формирование социально-культурной среды в системе инфраструктуры региона как основа социализации молодежи. Вестник, 2012. № 19. С. 195-203.
4. Ярычев Н. Концепция развития конфликтологической культуры учителя в самообучающейся организации: автореф. дис. д-ра пед. наук. Челябинск, 2011. С. 14.

VUS Viktor¹, PUZYRINA Anastasiia²

*¹International Platform on Mental Health;
Institute for Social and Political
Psychology, National Academy of
Educational Sciences, Kyiv, Ukraine*

*²Turning Point Psychological Services,
Vaughan, Ontario, Canada*

NEW TENDENCIES AND TRENDS IN MENTAL HEALTH RESEARCH

The Covid-19 pandemic affected not only the physical health of the population/individual. Significant changes have occurred in intergroup relations, social and political life (changes in the usual interpersonal/social/political constructions of interaction). The relevant questions are: "How long will the pandemic last and the restrictions imposed?", "What will the world be like after the pandemic?"

The answers to these questions are crucial to forecasting and developing strategies for the further development of global society, large national societies, and individual communities. Also, an important component for these forecasts is undoubtedly the mental health and well-being of the population/individual. After all, the mental health of the population/individual is traditionally seen as an integrated indicator of the population/individual's experience of physical and emotional well-being and perception/reflection of various aspects of social life (WHO). Analysis of current research on the impact of the Covid-19 pandemic on the mental health of individuals/populations, highlighting the main criteria for this impact and the factors that determine it, identifying the latest challenges, etc., is essential information for policymaking in the field of mental health. After all, the results of scientific research are quickly integrated into the qualitative basis for the development of practical recommendations in various areas of society.

THE AIM

The purpose and objective of this study are to clarify the specifics of reflection by modern scientists on mental health issues by analyzing current research in the field of mental health of different populations and highlighting the main directions, trends, key research concepts after the Covid-19 pandemic.

CONCLUSIONS

- Modern scientists have established tendencies to "virtualize" the mental life of both individuals and social groups. The scientific thesaurus introduces such categories as electronic mental health (E-Mental Health), mobile mental health, telemental health, and digital mental health, etc.
- Traditional territorial and socio-cultural contexts are gradually being replaced by virtual space and virtual "scenes" on which the mental life of modern humanity unfolds. In this regard, the possibilities, potential risks, and benefits of widespread use of information and communication technologies in the field of Mental Health Care are studied.
- Modern scholars note the intensification of the process of reassessment of traditional values, the active search for new meanings in the field of interpersonal and intergroup relationships. The number of in-depth studies of the peculiarities of relationships in small groups (family, friends, etc.) is increasing in order to develop effective mechanisms to ensure the long-term experience of mental well-being by individuals/populations.
- The clinical and psychophysiological effects of COVID-19 on the Mental Health of individuals/populations are still poorly understood. The duration, course, and consequences of the COVID-19 viral disease are still unpredictable. Many current studies describe and analyze clinical cases and discuss the prospects for developing a new category of diagnosis and treatment of specific mental disorders caused by the COVID-19 pandemic and the restrictions imposed.
- Modern research on individual mental health is based on the idea of the side and long-term effects of the COVID-19 pandemic and suggests that they can be mitigated by adequate and timely intervention. Emphasis is placed on the urgent need for Mental Health Awareness activities and programs. It is noted that psychosocial measures to mitigate the side effects of the pandemic need to be actively implemented, especially in working with the most vulnerable.

- Emphasis is placed on the need to develop appropriate state and social policies to build a health-responsive economy and a health-responsive society at the national and international levels.

REFERENCES:

1. World Health Organisation. (2018a, March 30). Mental Health: Strengthening our Response. Retrieved from: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>
2. Nesi J. The Impact of Social Media on Youth Mental Health: Challenges and Opportunities. *N C Med J*. 2020 Mar-Apr;81(2):116-121. doi: 10.18043/ncm.81.2.116. PMID: 32132255.
3. Drissi N., Ouhbi S., Janati Idrissi M.A., Fernandez-Luque L., Ghogho M. Connected Mental Health: Systematic Mapping Study. *J Med Internet Res*. 2020 Aug 28;22(8):e19950. doi: 10.2196/19950. PMID: 32857055; PMCID: PMC7486675.
4. Doran C.M., Kinchin I. Economics of Mental Health: Providing a Platform for Efficient Mental Health Policy. *Appl Health Econ Health Policy*. 2020 Apr;18(2):143-145. doi: 10.1007/s40258-020-00569-6. PMID: 32173795.
5. Kirby T. Sonia Johnson-helping shape mental health policy. *Lancet Psychiatry*. 2020 Aug;7(8):669. doi: 10.1016/S2215-0366(20)30293-5. PMID: 32711706; PMCID: PMC7377750.
6. Baldwin P. Government Resources on Mental Health. *Sr Care Pharm*. 2020 Dec 1;35(12):573. doi: 10.4140/TCP.n.2020.573.. PMID: 33258766.
7. Fish J.N. Future Directions in Understanding and Addressing Mental Health among LGBTQ Youth. *J Clin Child Adolesc Psychol*. 2020 Nov-Dec;49(6):943-956. doi: 10.1080/15374416.2020.1815207. Epub 2020 Oct 19. PMID: 33074740; PMCID: PMC7736182.
8. Ricciardelli R., McKendy L. Women parolees' mental health in the context of reintegration. *Crim Behav Ment Health*. 2020 Dec;30(6):303-311. doi: 10.1002/cbm.2181. Epub 2020 Nov 13. PMID: 33185902.

9. Crook S. Historicising the "Crisis" in Undergraduate Mental Health: British Universities and Student Mental Illness, 1944-1968. *J Hist Med Allied Sci*. 2020 Apr 1;75(2):193-220. doi: 10.1093/jhmas/jrz060. PMID: 31913482.
10. de Figueiredo C.S., Sandre P.C., Portugal LCL, Mázala-de-Oliveira T., da Silva Chagas L., Raony Í., Ferreira E.S., Giestal-de-Araujo E., Dos Santos A.A., Bomfim P.O. COVID-19 pandemic impact on children and adolescents' mental health: Biological, environmental, and social factors. *Prog Neuropsychopharmacol Biol Psychiatry*. 2021 Mar 2;106:110171. doi: 10.1016/j.pnpbp.2020.110171. Epub 2020 Nov 11. PMID: 33186638; PMCID: PMC7657035.
11. Copeland W.E., McGinnis E., Bai Y., Adams Z., Nardone H., Devadanam V., Rettew J., Hudziak J.J.. Impact of COVID-19 Pandemic on College Student Mental Health and Wellness. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 2021 Jan;60(1):134-141.e2. doi: 10.1016/j.jaac.2020.08.466. Epub 2020 Oct 19. PMID: 33091568.
12. Grolli R.E., Mingoti MED, Bertollo A.G., Luzardo A.R., Quevedo J., Réus G.Z., Ignácio Z.M. Impact of COVID-19 in the Mental Health in Elderly: Psychological and Biological Updates. *Mol Neurobiol*. 2021 May;58(5):1905-1916. doi: 10.1007/s12035-020-02249-x. Epub 2021 Jan 6. PMID: 33404981; PMCID: PMC7786865.
13. Flanagan E.W., Beyl R.A., Fearnbach S.N., Altazan A.D., Martin C.K., Redman L.M. The Impact of COVID-19 Stay-At-Home Orders on Health Behaviors in Adults. *Obesity (Silver Spring)*. 2021 Feb;29(2):438-445. doi: 10.1002/oby.23066. Epub 2020 Dec 18. PMID: 33043562; PMCID: PMC7675243.
14. Xiong J., Lipsitz O., Nasri F., Lui LMW, Gill H., Phan L., Chen-Li D., Iacobucci M., Ho R., Majeed A., McIntyre R.S.. Impact of COVID-19 pandemic on mental health in the general population: A systematic review. *J Affect Disord*. 2020 Dec 1;277:55-64. doi: 10.1016/j.jad.2020.08.001. Epub 2020 Aug 8. PMID: 32799105; PMCID: PMC7413844.
15. Heitzman J. Impact of COVID-19 pandemic on mental health. *Psychiatr Pol*. 2020 Apr 30;54(2):187-198. English, Polish. doi: 10.12740/PP/120373. Epub 2020 Apr 30. PMID: 32772053.

16. Chidiebere Okechukwu E., Tibaldi L., La Torre G. The impact of COVID-19 pandemic on mental health of Nurses. Clin Ter. 2020 Sep-Oct;171(5):e399-e400. doi: 10.7417/CT.2020.2247. PMID: 32901781.

17. Torales J., O'Higgins M., Castaldelli-Maia J.M., Ventriglio A. The outbreak of COVID-19 coronavirus and its impact on global mental health. Int J Soc Psychiatry. 2020 Jun;66(4):317-320. doi: 10.1177/0020764020915212. Epub 2020 Mar 31. PMID: 32233719.

ДІДОРА Марія Іллівна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Житомирський МАУП
(м. Житомир, Україна)*

МАЙБУТНІМ ПСИХОЛОГАМ ПРО ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ

Система національної в закладах середньої та вищої освіти повинна ґрунтуватися на знаннях особливостей української ментальності, традицій та культурних цінностей української нації, урахувати їх особливості. І важливу, ключову роль у реалізації цього завдання державного значення відіграють психологи, які працюють не лише з учнями, але й із дорослими (батьками, учителями).

У зв'язку з цим сьогодні вкрай актуальною є проблема підвищення якості підготовки майбутніх фахівців із питань етнопсихології.

Досвід минулих поколінь, аналіз основних причин виникнення етнічних і національних конфліктів в Україні та інших державах переконливо свідчать про важливість врахування особливостей ментальності корінного та інших народів, які проживають на їхній території.

Ґрунтовний психолого-педагогічний аналіз української ментальності та її ролі у становленні особистості українців здійснили: Г. Ващенко, І. Огієнко, В. Сухомлинський, Я. Ярема, О. Кульчицький, В. Янів, М. Шлемкевич та ін.

Зауважимо, що саме поняття «ментальність» було введене у науковий вжиток американським філософом Р. Емерсоном у 40-50 рр. XIX ст. Проте, широкого використання набуває у 20-х роках XX ст., передусім у Франції. Щодо України, то філософія української ментальності бере початок з Кирило-Мефодіївського братства. Різні аспекти українського національного характеру досліджували: М. Костомаров, М. Драгоманов, О. Потебня, І. Франко, М. Грушевський, Ю. Липа, В. Липинський та ін.

Слід сказати, що не слід ототожнювати поняття «менталітету» і «ментальності». «Ментальність» – це частковий аспектний прояв «менталітету»

не тільки в умонастрої суб'єкта, а у його діяльності (А. Рубан). Це явище розумного порядку і виявляється в актах, вчинках, формах діяльності, реакціях представників певного етносу. Як зазначає дослідниця В. Храмова, ментальність – це «мисленнєвий інструментарій» людини і суспільства, спільне психологічне оснащення представників певної культури, що дає змогу хаотичний потік різноманітних вражень інтегрувати свідомістю у певне світобачення.

І, нарешті, ментальність – це чуттєво-мисленнєвий інструментарій освоєння довкілля, що визначає поведінку людини (А. Гуревич, Н. Рубан).

Для української ментальності, на думку науковців, пріоритетними є: ставлення до землі як до Батьківщини-неньки; толерантність до інших культур, релігій; свободолюбство; прагнення до «чистоти крові»; перевага чуттєвого над раціональним (філософія серця).

У результаті численних досліджень із використанням різних шляхів та методів, дослідники дійшли висновку, що ментальність українського народу характеризують 4 системоформуючі ознаки:

- 1) інтровертованість вищих психічних функцій у сприйманні дійсності;
- 2) прояв синтенталізму, чуттєвості, апатії, любові до природи, естетизму народного побуту;
- 3) анархічний індивідуалізм, що проявляється у різних формах опосередкованого прагнення до особистісної свободи за відсутності організації, стійкості та дисципліни;
- 4) домінування емоцій та почуттів над волею і розумом (М. Костомаров, М. Грушевський, О. Кульчицький, Б. Цимбалістий, В. Янів та ін.).

Особливо слід підкреслити, що ментальність народу формується протягом тривалого історичного періоду під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, поступово набуваючи стійкості і дуже важко піддається зміні лише в окремі перехідні історичні епохи (наприклад, при переході від тиранії до демократії і навпаки).

Підсумовуючи, зазначимо, що без опори на знання ментальності народу (народів) будь-які керівні рішення, революційні та історичні зрушення, лише випадково можуть бути успішними.

ІВАНОВА Інна Олександрівна,
*аспірантка Ір.н., гуманітарно-
педагогічний факультет, Національний
університет біоресурсів і*

*природокористування України (м. Київ,
Україна)*

Науковий керівник:

МАРТИНЮК Ірина Анатоліївна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ,
Україна)*

ПРОБЛЕМА ВРАХУВАННЯ СТИЛЮ МИСЛЕННЯ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ У ДОБОРІ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ

Необхідність удосконалення якості вищої освіти на її різних рівнях так чи інакше зачіпає питання методів викладання, що неодмінно мають орієнтуватись як на задачі формування необхідних компетентностей здобувачів, так і на їх особистість.

Сучасний студентоцентризований підхід, активно пропагований для запровадження в Україні Національним агентством з якості вищої освіти, має передбачати, на нашу думку, не лише врахування інтересів студентів шляхом надання їм можливості обирати навчальні дисципліни, висловлювати свою думку під час різних опитувань та зібрань, а й особливості їх мислення задля оптимізації методики викладання.

Вагоме значення в навчальному процесі відіграє здатність особистості сприймати та обробляти інформацію: охопити сутність проблеми, побачити оптимальні способи її вирішення, вихід на практичні завдання, прогнозувати подальший розвиток тощо. Для цього ми використовуємо певний «шлях» мислення – стратегію або ж, як це прийнято позначати у психології, – стиль мислення.

На сьогодні під стилем мислення розуміють відкриту систему інтелектуальних стратегій, прийомів, навичок і операцій, яку особистість використовує під час мислительної діяльності та до якої вона схильна в силу своїх індивідуальних особливостей. Стиль мислення починає формуватись у дитинстві і далі розвивається упродовж життя. При цьому від зберігає своє ядро, структуру та вибірковість до зовнішніх впливів.

У психології прийнято виокремлювати (услід за Р. Бремсоном та А. Харрісоном) п'ять основних стилів мислення: синтетичний, ідеалістичний, прагматичний, аналітичний та реалістичний. Відомо, що людина, як правило, використовує один-два найбільш звичних для неї стилі мислення, що певним чином обмежує її пізнавальну діяльність та пошук розв'язку різноманітних задач, що неодмінно постають перед нею у діяльності.

Відтак, для забезпечення ефективності освітнього процесу у ЗВО, методи викладання навчальних дисциплін мають орієнтуватись на розвиток різних стилів мислення студентів, розширення та вдосконалення їх діапазону у конкретної особистості.

Такі методи мають передбачати використання:

- мисленнєвого експерименту, комбінування ідей, пошуку суперечностей, акцентування на новому;
- уваги до цілей, призначення, пошуку шляхів узгодження суперечностей;
- особистого досвіду викладача та студентів, аналізу конкретних сучасних ситуацій (у суспільстві, науці тощо);
- постановку запитань типу «Що? Де? Коли? Як? Навіщо? Чому» та пошук відповідей на них.

Окрім того, на наш погляд, потребує окремого дослідження проблема урахування в освітньому процесі ЗВО кліпового мислення студентства як стилю мислення, що активно формується у сучасної молоді в епоху інформаційного суспільства з її новими викликами та вимогами.

Емпіричне дослідження особливостей стилю мислення сучасної студентської молоді та пов'язаних із ним вимог до методів викладання у ЗВО складає зміст нашого подальшого дослідження.

КОРСУНСЬКА Вікторія
Валентинівна,
старший викладач кафедри
психології Вищого навчального

ФОРМУВАННЯ ВИСОКИХ СТАНДАРТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ) У СТУДЕНТІВ- ПСИХОЛОГІВ

Процес формування особистості є дуже важливим та, навіть, важким. Існує багато чинників як зовнішніх (соціальне середовище, виховання, навчання тощо), так і внутрішніх (біологічні та психологічні особливості), які сприяють розвитку особистості. Особливим фактором становлення особистості є вплив культурних та комунікативних якостей, що формуються у ході спілкування та взаємодії з оточенням. Перед нами виникає низка питань щодо формування високих стандартів професійної діяльності майбутнього психолога: як навчити, які потреби у студентів, яка мотивація, що сприятиме та який повинен бути той стандарт, щоб залишити себе не тільки цілісною особистістю, а й ще висококультурною та морально-стійкою людиною.

В освітньому процесі зі студентами-психологами, в межах освітньої-професійної програми, обов'язково приділяється увага Етичному кодексу психолога, де надається роз'яснення щодо відповідальності психолога, його компетентності, вмінні захищати інтереси клієнтів та зберігати конфіденційну інформацію про них. Також важливим моментом є етичні правила психологічних досліджень, наприклад перспективи професійної успішності як майбутнього працівника, так й справного практичного психолога сьогодення. Пропаганда психології та професійна корпорація є неодмінним компонентом у розвитку галузевої діяльності. А якщо звернутися до освітньої-професійної програми з психології, яка створюється на підставі стандартів вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія», то можемо побачити певний перелік компетентностей випускника. Це вже не новий документ, з ним працюють у вишах з 2019 року. І враховуючи вимоги стандарту відбувається освітній процес, де будь-яка

компетентність є важливою. Однак, практичне забезпечити стовідсоткового виконання даних вимог є проблемним.

На практиці, більшість людей вважають, що немає сенсу звертатися за допомогою до фахівця у галузі психічного здоров'я. Причини різні: страх перед словом «психолог»; не знають, до кого звернутися; мають упереджене ставлення до спеціалістів; плутають поняття «психолог», «психотерапевт» та «психіатр» тощо. І часто можна почути від людини: «Я не псих, я – здоровий!» Навіть ті люди, які вже отримували підтримку, іноді не впевнені, яку послугу вони отримують – психотерапевтичну допомогу, психологічну консультацію чи відбувається розмова з психіатром. Справа ускладнюється тим, що в деяких випадках розподіли справді не чіткі. Отже, студентам слід розуміти та визначити для себе ким вони будуть після закінчення виші.

У разі дуже важких симптомів, епізоду психічного захворювання, гострої психічної кризи, глибоких труднощів у функціонуванні або суїцидальних думок – допомогу надає психіатр, який отримав медичну освіту, пройшов інтернатуру зі спеціалізації та склав державний іспит зі спеціалізації з психіатрії. Сфера діяльності психотерапевта полягає між психологією та психотерапією. Психотерапія – це не тільки метод лікування психічних розладів, а й зміни психічної структури та підвищення потенціалу особистості, зміни настрою, покращення розуміння та можливість впоратися з емоціями. Психотерапевт повинен отримати вищу освіту в галузі, наприклад, психології, медицини. Під час навчання майбутній психотерапевт також повинен пройти власну психотерапію, що дозволить краще зрозуміти процеси, що відбуваються в терапевтичних стосунках з пацієнтами. Вони зазвичай спеціалізуються на певній темі та проводять терапію в рамках обраного напрямку: лікування залежності, психосоматичні розлади або розлади особистості. Також є сімейні, групові та дитячі терапевти.

Психолог – це особа, яка отримала ступень магістра. Варто наголосити, що на думку деяких вчених ні бакалаврат, ні курси не дають права використовувати звання психолога. Дослідження, наприклад, у галузі психоонкології, дитячої

психології чи сімейної психології вимагають психологічної освіти, але осіб, які не є магістром психології, не слід називати психологами. Допомога психолога, яка носить разовий і короткочасний характер (від однієї до десяти зустрічей) і спрямована на надання підтримки, а не на дію, спрямовану на зміну функціонування. Деякі вчені під психологічною допомогою розуміють будь-яку дію, спрямовану на підтримку психіки іншої людини. Безумовно, за діагностикою, думкою та підтримкою – варто сходити до психолога.

Сьогодні спостерігається ситуація, коли неосвічені особи рекламують психологічні послуги, наголошують на начебто «прозорість» та надання послуг психолога без освіти. Такі дії порушують етичні норми, знижують та знецінюють академічну освіту у сфері психології. Отже, до студентів важливо донести інформацію, що отримання освіти є необхідною потребою у професійному становленні психолога. Крім того, одним з моментів в роботі з молодим поколінням майбутніх фахівців є проінформованість щодо застосування діагностичного матеріалу. Наприклад, постійне використання метафоричних карт в роботі не доцільне. Це додатковий матеріал у випадках, коли людина має утруднення у виборі запиту. Слід роз'яснити, що дидактичні та настільні ігри містять не тільки розвивальну функцію, а ще й сприяють розвитку комунікативних здібностей, інтелекту тощо. Що кожний клієнт індивідуальність і не слід застосовувати однаковий підхід за принципом «один для всіх». Також слід пояснити, що головним моментом в роботі психолога є збір анамнезу. Лише володіючи історією життя людини та її родини, особливістю пренатального періоду та його вплив на характер людини тощо можна дійти певного висновку, не встановлюючи при цьому діагнозу. І якщо виявляються факти та відомості про стан здоров'я людини, слід перенаправляти до спеціаліста за вузькою спеціалізацією. Тому збір анамнезу відбувається не тільки за допомогою діагностичного матеріалу, а завдяки спілкуванню і комунікації. В цьому полягає компетентність психолога, а збереження конфіденційної інформації – етична поведінка психолога до клієнта. І в цьому випадку ми можемо говорити про етичний підхід в роботі з клієнтом. Психолог зберігає етичну чутливість, не

уникає вирішення моральних конфліктів, а намагається їх помічати, уважно розглядає ситуацію і приймає рішення, керуючись власною розсудливістю, виходячи з основних етичних цінностей своєї професії.

МАРТИНЮК Ірина Анатоліївна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ,
Україна)*

ПРОБЛЕМА КОНСТАНТНОГО-ВАРІАБЕЛЬНОГО У СТУПЕНЕВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Суспільство інформаційної епохи спричинило появу та активний розвиток ідеї безперервного навчання людини, що передбачає здобуття нею освіти у закладах різних рівнів, її неформальну освіту та самоосвіту. Відповідно, і фахова підготовка психологів може здійснюватись зазначеними шляхами, поєднання яких значною мірою зумовлене мотивованістю особистості. Остання, у свою чергу, тісно пов'язана з мірою усвідомлення здобувачами сутності і призначенням різних рівнів вищої освіти, тими можливостями, що відкриває кожен із них.

Розглянемо детальніше сутність та особливості навчання за спеціальністю 053 «Психологія» на різних освітніх ступенях.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про вищу освіту» кожен із рівнів вищої освіти має різне призначення:

- 1) перший (бакалаврський) – для набуття здобувачами здатності до розв'язування складних спеціалізованих задач у певній галузі діяльності,
- 2) другий (магістерський) – для набуття здобувачами здатності до розв'язування задач дослідницького та/або інноваційного характеру в певній галузі професійної діяльності;
- 3) третій (освітньо-науковий) – для набуття здобувачами здатності до розв'язування комплексних проблем в галузі професійної та/або інноваційної діяльності.

Із такого формулювання випливають спільні аспекти зазначених рівнів вищої освіти:

- а) готують розв'язувати задачі за фахом,

б) готують до здійснення власного внеску у вирішення таких задач.

При цьому варто розуміти такі відмінності у призначенні кожного з рівнів вищої освіти:

- із кожним наступним ступенем ускладнюються та уточнюються задачі, до роботи з якими готують здобувачів, збільшується їх міждисциплінарний характер;
- із кожним наступним ступенем збільшується готовність до інноваційної дослідницької діяльності.

Відповідно, бакалаврат формує у здобувачів спеціальності 053 «Психологія» здатність виконувати функції психолога на робочому місці: добирати методи роботи, запроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, здійснювати його аналіз, розробляти способи урахування отриманих результатів.

Магістратура за цією спеціальністю формує більш глибоку обізнаність з окремими сферами практики та готує до вирішення більш вузькоспеціалізованих задач, робота з якими вимагає прояву самостійності та ініціативності (привнесення новизни).

Аспірантура забезпечує більш індивідуальний підхід в освітньому процесі і готує здатність бути експертом із певної проблеми (добираючи інноваційні способи її вирішення, розвиваючи вміння навчати інших завдяки асистентській практиці).

Відтак, освітні програми зазначених ступенів вищої освіти за спеціальністю «Психологія», на наш погляд, мають уміщувати освітні компоненти, які:

а) знайомлять із професією, закладають міцне підґрунтя фахових знань, виробляють вміння здійснювати різні види психологічної допомоги, а також планувати і проводити психологічне дослідження, представляти його результати – на першому рівні;

б) дають можливість інтегрувати знання різних галузей психології та видів психологічної допомоги, розвинути вміння обґрунтовувати дослідним

шляхом нові шляхи вирішення вузькоспеціалізованих задач із фаху – на другому рівні;

в) дають можливість більш глибоко пізнати окремі проблеми, пов'язані з фахом, зрозуміти їх міждисциплінарний характер, стати експертом у їх вирішенні – на третьому рівні.

При цьому між освітніми програмами спеціальності може і повинна, на наш погляд, зберігатись певна перейнятливість:

- зорієнтованості на компетентності та результати навчання,
- освітніх компонентів (як таких, що представляють окремі чи синтетичні галузі науки), у тому числі практик.

Окремої уваги, на наш погляд, потребує питання взаємодії зі здобувачами різних рівнів вищої освіти. Зокрема, важливою є консультативна позиція викладача, що має посилюватись/зміцнюватись із кожним наступним ступенем вищої освіти; а також орієнтація на самостійність та індивідуальність майбутнього психолога.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про вищу освіту» URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (Дата звернення: 21.02.2022 р.).

ОМЕЛЬЧЕНКО

Людмила

Миколаївна,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Пошук шляхів вирішення глобальних проблем людства дав змогу науковому співтовариству дійти висновку: подальший розвиток цивілізації можливий лише за умови докорінного підвищення рівня освіченості загалу. Так, ЮНЕСКО нинішнє століття назвало епохою освіти. А на Всесвітньому симпозіумі «Key Competencies for Europe» (Берн, 27-30 березня 1996 р.) особливу увагу зосередили на здатності молодого покоління налагоджувати конструктивну взаємодію в полікультурному суспільстві [4]. Звідси випливає нагальна потреба освітніх закладів, як інститутів соціалізації, у психологах, здатних здійснювати на високому рівні профілактичну, психодіагностичну, корекційно-відновлювальну, розвивальну, консультаційну роботу, психологічну просвіту.

Успішність професійної діяльності психолога зумовлена рівнем його комунікативної компетентності. На думку багатьох науковців (К. Роджерс, Д. Майєрс, Т. Ліппс, К. Вердербер, Р. Вердербер, В. Бойко, П. Горостай, Н. Чепелєва, Т. Василюшина, Ж. Маценко, І. Юсупов, Т. Пашукова, Є. Ільїн) саме емпатія є важливою якістю, що сприяє розвитку комунікативних здібностей особистості. Як зазначає С. Степанов, емпатія є значущою професійною якістю психолога, адже його професійна діяльність пов'язана з безпосередніми контактами з людьми, з допомогою у вирішенні їхніх проблем [3].

Теоретичний аналіз проблеми дав змогу виявити декілька методологічних підходів до інтерпретації емпатії: афективний (емпатія як здатність людини ідентифікувати й розпізнавати психоемоційні стани співрозмовника),

когнітивний (емпатія – здатність розуміти внутрішній стан іншого), поведінковий (здатність допомогти людині, полегшуючи її страждання).

На думку відомих західних дослідників К. і Р. Вердерберів, емпатія – це переживання почуттів, думок чи установок іншого. Це та якість особистості, що зумовлює її здатність глибоко розуміти співрозмовника. Вона може мати три форми прояву: емпатійне реагування (переживання реакцій, подібних до дійсних емоційних проявів іншого), прийняття перспективи (уявлення себе на місці іншого), симпатичне реагування (почуття турботи, співпереживання, співчуття, спрямованого на людину, яка опинилася в складній ситуації). Зазначені дослідники є прихильниками концептуального положення про те, що емпатія розвивається шляхом виконання систематичних вправ [1].

Подібного висновку доходить Л. Жданова, яка обґрунтовує поняття «емпатійного потенціалу особистості». На думку дослідниці, його складають установки, здібності, психологічні якості майбутнього фахівця, зумовлені особистісними особливостями та професійною спрямованістю студентів на обрану сферу діяльності. Актуалізація емпатійного потенціалу зумовлена особистісним та професійним розвитком людини [2].

На наш погляд, юнацький вік є сензитивним періодом для професійно значущих якостей особистості. Саме в процесі адаптації до фаху студент має змогу опанувати систему знань, умінь, сформувані цінності, що визначають його подальшу професійну діяльність. Особливістю професійної діяльності психолога є її гуманістична спрямованість, орієнтація фахівця на діалогічність у спілкуванні. А отже, одне з основних завдань професійної підготовки – забезпечити оптимальні умови розвитку емпатії як здатності, що зумовлює професійну компетентність майбутніх психологів.

З цією метою доцільно до освітніх програм бакалаврів спеціальності 053 «Психологія» вводити освітні компоненти, що забезпечать можливість реалізації зазначених умов. До них ми відносимо: психодіагностику, психологію спілкування, психологічну корекцію, основи психологічного консультування, соціально-психологічний тренінг, основи психотерапії.

Основними методами розвитку емпатії, на наш погляд, є: аналіз ситуацій спілкування, системи тренінгових вправ, моделювання життєвих та професійних ситуацій, соціально-психологічні тренінги – особистісного зростання, розвитку комунікативних умінь.

Водночас ми схилиємося до думки про те, що варто розвивати вміння студентів зберігати суб'єктивні межі емпатії, не губитися в чужому Я, бути чутливим до власних психологічних проблем – з метою запобігання виникнення синдрому професійного емоційного вигорання.

Отже, емпатія є професійно значущою якістю психолога, її розвиток у процесі фахового становлення забезпечить успішність подальшої професійної діяльності майбутніх психологів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вердербер Р., Вердербер К. Психология общения. Санкт-Петербург: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2003. С. 90-92.
2. Жданова Л. Индивидуально-психологическая актуализация эмпатийного потенциала будущего профессионала: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Москва, 2010. 25 с.
3. Степанов С. Эмпатия. *Популярная психологическая энциклопедия*. Москва: Эксмо, 2005. С. 563-564.
4. Hutmacher W. Key Competencies for Europe. Report of the Symposium (Berne, Switzerland, March 27-30, 1996). A Secondary Education for Europe Project. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED407717.pdf>. (дата звернення: 11.02.2022).

ПАЛЬКО Тетяна Василівна,
*кандидат психологічних наук,
Закарпатський інститут
післядипломної
педагогічної освіти
(м. Ужгород, Україна)*

РОЗВИТОК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА – ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ

В умовах сьогодення існує багато можливостей для розвитку людини у всіх сферах життєдіяльності, зокрема у професійній сфері. Але, незважаючи на існуючий вибір безлічі потенційних можливостей для людини постає серйозна проблема постійної дилеми – пошуку свого місця в житті, пошуку стратегії самоздійснення. Людина змушена приймати рішення у складних ситуаціях, обирати серед різноманітних варіантів саме той, який допоможе у її самореалізації, подоланні невпевненості, професійному самоздійсненні. Розглядаючи поняття «самоздійснення» можна виокремити такі його значення: самоздійснення – це одночасно процес (рух до своїх сутнісних, істинних начал), що передбачає активність, яка виходить від самої людини, тобто здійснити себе може лише сама людина і результат (буття істини й істина буття), що спрямовує саморозвиток людини в цілому [1, с. 193]. «Самоздійснення – операція здійснення цільових поведінкових актів, дій, діяльності, в яких самореферентна ідентичність розрізняє й описує себе», – зауважує О.Ф. Яцина при розкритті змісту операцій процесу самореференції ідентичності [2]. Учена додає, що «створячи самоопис, самореферентна ідентичність описує і смисл соціальної практики, в якій самоздійснюється» [2]. С.Д. Максименко відзначає: «Поняття самоздійснення близьке за змістом до поняття самореалізації або самоактуалізації – у екзистенціалістів. Але самореалізація є лише моментом самоздійснення» [3].

Для більшості людей важливою формою самоздійснення є професійне самоздійснення. Поняття самоздійснення практичного психолога є надзвичайно актуальним. Своєрідною «відправною крапкою» процесу самоздійснення практичного психолога є його самовизначення, яке характеризується

процедурою знаходження рішення, важливого в плані професійного розвитку та самоствердження. Згідно з Професійним стандартом практичного психолога його професійний розвиток здійснюється за відповідними компетентностями, як загальними, так і професійними. Такі загальні компетентності, як – культурна обізнаність та самовираження і етична компетентність яскраво ілюструють питання самоздійснення психолога через: «Здатність до особистісного і професійного самовизначення, самоствердження і самореалізації впродовж життя...» «Здатність усвідомлювати свої професійні можливості...» [4].

Визначення професійної компетентності тісно пов'язане з питанням, що собою являє психологія як професія. Щодо професійної компетентності, то вона характеризується діапазоном професійних можливостей, досконалим володінням інструментарієм, прийомами і технологіями діяльності. Вона проявляється у творчому характері, в активному пошуку новаторських підходів та інноваційних технологій, особистою ініціативою та професійною комунікабельністю. Професійна компетентність психолога проявляється також в певній мотивації і спрямованості його особистості. Для успішної роботи психолог повинен постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності, брати участь в різноманітних івентах з підвищення кваліфікації, спеціалізованих семінарах з окремих проблем психології. Самоаналіз досвіду роботи і самовдосконалення професійних умінь допомагають психологу досягати більш високих результатів у своїй діяльності. Професійні знання охоплюють не лише знання з психології, але і певну сукупність знань різних областей наук. Психолог повинен бути різнобічно підготовленим фахівцем, оскільки «успішність кар'єрного зростання залежить від здатності особистості синтезувати професійні компетентності, які формуються в різних сферах діяльності, тобто ґрунтуються на транспрофесіоналізмі» [2].

Практичний психолог керується у своїй роботі також Положенням про психологічну службу у системі освіти України, яке вимагає від практичного психолога виконання ним певних функцій: бути компетентним і постійно збагачувати знання у межах своєї компетенції; надавати психологічну допомогу

за запитами учасників освітнього процесу; використовувати науково обґрунтовані методи і технології професійної діяльності; постійно підвищувати свій професійний рівень тощо [5].

Зрозуміло, що таку непросту і специфічну діяльність може виконувати далеко не кожна, навіть добре підготовлена у ЗВО, людина. Здебільшого професію психолога обирають відповідно до індивідуально-психологічних особливостей. Зокрема, важливими є наступні якості, що забезпечать у майбутньому успішність виконання професійної діяльності, про які повинні знати здобувачі спеціальності 053 «Психологія»: високий рівень розвитку концентрації і стійкості уваги, її переключення і розподілу; гарний розвиток образної і словесно-логічної пам'яті; високий рівень розвитку образного мислення та розвинуте логічне мислення; комунікативні здібності; уміння слухати; вербальні та ораторські здібності; здатність до самоконтролю, творчий підхід до професійної діяльності, високий рівень розкриття свого потенціалу та здібностей як фахівця, прагнення до власного вдосконалення і самоздійснення. Перспективним у цьому напрямі є дослідження проблеми досягнення можливих «кінцевих цілей» самоздійснення практичного психолога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Селезнёва Е. В. Самоосуществление как акмеологическая категория . Мир психологии. 2007. № 1. С. 192–203.
2. Яцина О. Ф. Феноменологія ідентичності трансфесіонала. Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 1(6) 2022. С.487–498. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/964/963> (Дата звернення: 11.02.2022).
3. Максименко С. Д. Теоретичні проблеми самоздійснення . Педагогіка і психологія: Вісник Академії пед. наук України. 01/2008 . №1 . С.47–56.
4. Професійний стандарт за професією «Практичний психолог закладу освіти» URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/12/Standart_Praktychnyy_psykholoh.pdf (Дата звернення: 10.02.2022).

5. Положення про психологічну службу у системі освіти України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text> (Дата звернення: 12.02.2022).

РАШКОВСЬКА Ольга Володимирівна,
*кандидат наук з державного управління,
магістрант кафедри психології,
Національний університет біоресурсів і*

**ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЗДОБУВАЧА
ДРУГОГО ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 054
«ПСИХОЛОГІЯ» ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПСИХОКОРЕКЦІЇ
ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ВАГІТНИХ ЖІНОК**

Розвиток професійної компетентності майбутніх магістрів-психологів набуває ефективності, якщо: враховується вмотивованість до професійного вдосконалення; використовуються сучасні форми і методи навчання; здійснюється контроль, корекція, супровід і розвиток професійної компетентності.

Об'єктивна потреба в розвитку професійної компетентності майбутніх магістрів-психологів в психологічній корекції та запобіганню емоційних стресів вагітних, актуальність і недостатня розробка проблеми досліджень в теоретичному, методичному та практичному плані і визначили основні тези нашого дослідження.

На наш погляд, найбільш важливими практичними компетентностями майбутнього магістра має стати формування у нього вміння аналізувати та порівнювати різноманітні теоретичні та практичні підходи до розуміння психоемоційних станів вагітних жінок; отримання практичних навичок для подальшої роботи в консультативній практиці з клієнтами.

Тому, важливим напрямком у магістрів – психологів стає набуття навичок для тренінгової роботи з вагітними жінками. До загальних тренінгових методів психопрофілактики, які застосовують під час вагітності, можна віднести індивідуальні бесіди та лекції, що спрямовані на: усунення негативних емоцій, пов'язаних з пологами і страхом перед ними; формування у жінки свідомого ставлення до вагітності; сприйняття пологів як фізіологічного процесу, а також створення позитивного емоційного фону і формування впевненості у сприятливому перебігу вагітності та завершенні пологів [1, с.33].

Тренінгова система передбачає здатність жінки стійко і гнучко переносити труднощі і життєві перешкоди, при цьому швидко регенерувати як фізичне, так

і емоційне здоров'я, виступає як інтегральна якість, що включає в себе здатність сприймати життєві події як виклики, а не як загрози; здатність до усвідомлення та гармонійного вирішення завдань соціального буття; спроможність будувати повноцінне життя й керувати як власними внутрішніми, так і зовнішніми ресурсами у складних умовах дисгармонійного соціуму та трансформаційних змін.

Саме тому, набуття вмінь проводити тренінги, в нашому випадку, щодо формування у вагітних жінок емоційної стабільності, надає можливість майбутнім магістрам-психологам вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності у галузі психології, що передбачає проведення досліджень та здійснення інновацій. На це і націлена підготовка магістрів на кафедрі психології, у результаті якої, студенти набувають навички самостійної роботи, персональної відповідальності через спостереження та аналіз діяльності психолога, виконання окремих його функцій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анчева І.А. Психопрофілактика стресу під час вагітності та пологів.

Режим доступу: <http://repo.odmu.edu.ua:80/xmlui/handle/123456789/4619>

САВЧЕНКО Ірина Євгенівна,
*викладач-методист ВСП «Ніжинський
агротехнічний коледж НУБіП України»
(Ніжин, Україна)*

СУТНІСТЬ ТА ПОКРОКОВІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Поняття емоційного інтелекту (EQ) було запропоноване свого часу як відсутня ланка у наступному спостереженні: люди із середнім IQ у 70% випадків отримують кращі результати, ніж ті, хто має найвищий IQ. Ця аномалія підривала попереднє припущення про те, що IQ був єдиним джерелом успіху. На сьогодні десятиліття досліджень вказують на емоційний інтелект як критичний чинник, який відділяє особливо успішних людей від решти.

Особиста компетентність включає ваші навички самоусвідомлення і самоконтролю, які орієнтовані більше на вас особисто, ніж на вашу взаємодію з іншими людьми. Особиста компетентність — це ваша здатність розуміти ваші емоції і керувати вашою поведінкою і намірами.

- Самоусвідомлення (self-awareness) — це ваша здатність точно помічати і правильно сприймати свої емоції.
- Самоконтроль (self-management) — це можливість використовувати усвідомлення ваших емоцій, щоб залишатися гнучким і позитивно направляти свою поведінку.

Соціальна компетентність включає навички соціальної свідомості та управління взаємовідносинами. Вона визначає вашу здатність розуміти настрій інших людей, їх поведінку і мотиви для того, щоб ефективно реагувати і покращувати якість ваших взаємостосунків.

- Соціальна свідомість — це ваша здатність точно підлаштуватися під емоції інших людей і розуміти, що насправді відбувається.
- Управління взаємовідносинами — полягає у вашій здатності використовувати усвідомлення ваших емоцій та емоцій інших людей, щоб успішно керувати вашими взаємовідносинами.

У сучасному світі є безліч можливостей для розвитку емоційного інтелекту: психологи, різні корпоративні тренінги або ж самостійне вивчення даної теми.

Досить часто керуючі відомих компаній спеціально направляють своїх співробітників на навчальні програми для розвитку емоційного інтелекту.

Розвиток емоційного інтелекту за три кроки:

Крок перший: «Фіксація емоцій».

Головна особливість цього кроку полягає в тому, що вам необхідно записувати не тільки найяскравіші, але і будь-які інші емоції, які виникають протягом дня. Для цього, можливо, вам доведеться виділити паперовий блокнот чи електронну записну книжку. Ви зробите для себе безліч відкриттів. Намагайтеся виписати якомога більше емоцій, після чого доповнюйте записи факторами, які викликали цей емоційний стан (Це може бути якась зустріч, конференція, побачення, зауваження та інше.)

Другий крок: «Знаходження джерел». Тепер ваше завдання відповісти на питання самому собі: «Чому саме ця обставина викликала у мене такі емоції?». Намагайтеся відповідати собі чесно: про це ніхто, крім вас, не дізнається, і не засуджуйте себе.

Крок третій: «Управління емоціями». Тут ми підходимо до головного: до навички управління емоціями, яка є однією з найбільш важливих складових у розвитку емоційного інтелекту. Тепер ваше завдання зрозуміти, як привести себе до іншого емоційного стану, наприклад, до спокою. Тут вам на допомогу можуть прийти різні дихальні практики, фізичні навантаження, приємні спогади і все, що впливає на ваш стан. Навчіться їм керувати.

Також в підвищенні емоційного інтелекту вам допоможе здатність ставити себе на місце іншої людини. Коли ми розуміємо, з ким говоримо, в якому стані людина знаходиться, а потім ставимо себе на її місце, то автоматично в нас виникає запитання: «А в якій ситуації я б поведився таким самим чином?». Це допомагає нам зрозуміти іншу людину.

Коли ви розберетеся в своїх емоціях, в тому, як ними керувати, то зможете зрозуміти і емоції інших.

Дуже важливо не забувати про те, що все не відбувається в одну мить, а розвиток емоційного інтелекту – не виняток. Комуś це дається легко через присутність життєвого досвіду, а комуś – з великими труднощами. Емоційний інтелект – це навичка, яку можна придбати і розвинути. Для цього необхідне бажання, дисципліна, мотивація і готовність до праці над собою. Це тривалий процес, в який обов'язково повинні входити і практичні заняття.

Емоційний інтелект дуже важливий, хоча розвитку цієї здатності поки немає місця в сучасній освіті. Людина як була, так і залишилася соціальною істотою, нехай суспільство і кардинально змінилося. Ми будуємо сім'ї, створюємо власний бізнес, спілкуємося з великою кількістю людей, наші навички комунікації часто стають основним фактором успіху в будь-якій сфері діяльності. Тому емоційний інтелект же – головний помічник у нашому існуванні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии / И. Н. Андреева. Новополюцк : ПГУ, 2011. 388 с.
2. Березюк Г. Емоційний інтелект як детермінанта внутрішньої свободи особистості // Психологічні студії Львівського ун-ту. 2002. С. 20–23.
3. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта. М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. С. 104–109.
4. Морозов С. М. Психометричний контроль та конструювання психодіагностичних тестів: навч. посібник. К.: РВЦ «Київський ун-т», 1999. 95 с.
5. Практический интеллект / [Дж. Стенберг, Дж. Б. Форсайт, Дж. Хедланд и др.]. СПб: Питер, 2002. 272 с. (Серия «Мастера психологии»).

6. Филатова О. Эмоциональный интеллект как показатель целостного развития личности // Персонал. № 5. 2000. С. 100–103.

ШЕВЦОВА Олена Михайлівна,
*кандидат психологічних наук,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

РОЗВИТОК АУТОПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРАНТІВ-ПСИХОЛОГІВ НА ЕТАПІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Фаховий психолог у сучасних умовах реалізації професійної діяльності усе частіше стикається із ситуаціями взаємодії з клієнтами, успішне вирішення яких вимагає від особистості фахівця високих рівнів суб'єктності та професійної самосвідомості, персональної зрілості й індивідуальної спроможності розвивати, упоряджувати, оцінювати, контролювати, корегувати власну довільну активність тощо. Ці та інші особистісні, професійно важливі якості для фахової майстерності психолога набуваються переважно як результат розвитку фахівцем аутопсихологічної компетентності.

Аутопсихологічна компетентність розуміється як «ієрархічна сукупність властивостей особистості, що забезпечує спроможність активізувати і гнучко перетворювати внутрішньоособистісні ресурси з метою прогресивного саморозвитку і досягнення самовдосконалення» [4, с. 116]. Аутопсихологічна компетентність майбутніх психологів як складне інтегроване особистісне утворення, що складається із оволодіння людиною знань, умінь і навичок у сфері самопізнання, самооцінювання, самокорегування, саморозвитку та самореалізації, вміщує дві взаємозалежні й взаємообумовлюючі сторони – процесуальну та результативну [3]. Результативний аспект аутопсихологічної компетентності магістрантів-психологів вміщує самовмотивованість, самоусвідомлення, саморозуміння, самооцінку, самоцінність, самоповагу, самоприйняття, аутосимпатію, самоконтроль, локалізацію суб'єктивного контролю, самовпевненість, самопідтримку, самодопомогу, самоорганізованість, самоефективність, самоідентифікацію тощо. Аутопсихологічна компетентність з процесуальної сторони передбачає

неодмінну рефлексію майбутнім магістром психології своєї активності й перебігу особистісного розвитку [1; 3].

Структуру аутопсихологічної компетентності майбутніх магістрів психології складають мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-оцінний та регулятивно-поведінковий компоненти [2; 4]. У межах навчально-професійної підготовки майбутніх магістрів психології варто зосередитися на розвитку усіх компонентів аутопсихологічної компетентності. Серед ключових аутопсихологічних компетенцій, що мають набути магістранти-психологи на етапі професійної підготовки виокремлюють наступні:

- самоусвідомлення професійних прагнень і перспектив;
- диференційованість уявлення про себе як суб'єкта професійної діяльності;
- конгруентність образу «Я-професіонал»;
- навички самоаналізу і саморозуміння;
- вміння підвищувати самоінтерес, самоповагу й самоприйняття;
- установки до зростання професійної самооцінки;
- інтернальний локус контролю у професійній діяльності та міжособистісній взаємодії;
- навички саморегуляції та самоконтролю;
- уміння здійснювати особистісно-професійне проектування і прогностику.

Позитивному розвитку аутопсихологічної компетентності майбутніх магістрів психології сприятиме зреалізованість у програмах професійної підготовки системи акмеологічних технологій з обов'язковим включенням змістовно-функціональних блоків: діагностичного, інформаційно-сміслового, розвивального, проєктивного та прогностичного [2].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сорокіна О. А., Шевцова О. М. Рефлексія у структурі професійного самовизначення майбутніх психологів. *Теорія і практика сучасної психології*.

2019. № 1. Т.2. С. 118–122. Режим доступу:
https://www.researchgate.net/publication/333203543_Reflection_as_a_Component_of_Professional_Self-Determination_of_Future_Psychologists

2. Шевцова О. М. Аутопсихологічна компетентність як фактор особистісно-професійного розвитку майбутніх психологів. *Психолого-педагогічні особливості розвитку особистості в освітньому просторі*: зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф., 17-18 травня 2017 р., Мукачєво. Мукачєво, 2017. С. 188–190. Режим доступу:

https://www.researchgate.net/publication/332936315_Autopsihologicna_kompetentnist_ak_faktor_osobistisno-profesijnogo_rozvitku_majbutnih_psihologiv

3. Шевцова О. М. Професійна Я-концепція як метареzультат розвитку аутопсихологічної компетентності майбутніх фахівців. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія «Психологічні науки»*: зб. наук. праць. Вип. 2(20). Миколаїв, 2018. С. 91–95. Режим доступу:

https://www.researchgate.net/publication/332935079_PROFESSIONAL_I-CONCEPT_AS_A_META_RESULT_OF_DEVELOPMENT_OF_AUTO_PSYCHOLOGICAL_COMPETENCE_OF_FUTURE_SPECIALISTS

4. Шевцова О. М. Розвиток аутопсихологічної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери засобами акмеологічних технологій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*: зб. наук. праць. Вип. 2. Т. 2. Херсон, 2018. С. 114–119. Режим доступу:
https://www.researchgate.net/publication/332934740_DEVELOPMENT_OF_AUTO_PSYCHOLOGICAL_COMPETENCIES_OF_FUTURE_SOCIONOMICS_SPECIALISTS_THROUGH_APPLICATION_OF_ACMEOLOGIC_TECHNOLOGIES

ЯШНИК Світлана Валеріївна,
*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри
Національного університету
біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна),*
КАРЯВКА Тетяна Іванівна,
*здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти
за спеціальністю 053 «Психологія»,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ У МАГІСТРАНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПСИХОЛОГІЯ»: ВИКЛИКИ ЧАСУ

Сучасні умови професійної діяльності фахівців будь-якого профілю в Україні характеризуються сукупністю ознак, які визначають специфіку їх діяльності. Зокрема, це умови постійної військово-політичної нестабільності в країні (з 2014 року), що спричинило міграцію населення з окупованих територій та зростання кількості військовослужбовців (у тому числі і загиблих), членів їх родин, які потребували психологічного супроводу або консультування; соціально-економічна напруженість, пов'язана зі складною епідеміологічною ситуацією, що спричинила не лише карантинні обмеження на пересування, а й зростання відсотку працездатного населення, яке втратило постійне місце роботи, заробітну платню; зниження якості освітніх послуг через неготовність до дистанційних форм навчання, зокрема для спеціальностей, які потребують практичної підготовки в лабораторіях, медичних закладах, спортивних комплексах, що також спричинило зростання відсотка безробітного населення.

Карантинні обмеження, впровадженні з 2019 року та переведення навчання у дистанційну форму засвідчили початкову неготовність працівників до роботи в таких умовах; психологічне перевантаження, зростання кількості нервових розладів і перманентно стресових станів, які у кого значно, а в кого лише

частково знизили працездатність, якість роботи. Різні негативні наслідки, пов'язані з роботою і навчанням у системи вищої освіти окреслено у роботах Н. Терентьєвої, і це спонукає до обговорення проблематики необхідності формування психологічної стійкості до виконання професійної діяльності у майбутніх психологів. Оскільки саме професійна діяльність психолога, надання допомоги в різних складних умовах зможе нівелювати наслідки складних умов, які знижують якість життя.

Протягом останніх років різні аспекти підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти України висвітлено в працях таких науковців, як Н. Байбекова, А. Борисюк, І. Войціх, О. Затворнюк, І. Калиновська, Т. Ковалькова, В. Кострач, Н. Макаренко, Н. Нагорна, С. Наход, В. Ратєєва, Н. Сердюк, Р. Скірко, Л. Смалиус, Л. Сухоставська та ін. Попри велику увагу вчених існує проблематика усунення суперечностей між суспільною потребою в удосконаленні професійної підготовки майбутніх психологів у ЗВО України і недостатнім науковим обґрунтуванням шляхів цього вдосконалення.

Саме для того, щоб якість наданої психологічної допомоги не наносила непоправних травм, а виконувалась на рівні високого професіоналізму, слід звернути увагу на таке питання як психологічна стійкість у майбутнього психолога. Адже його професійна підготовка і професійна діяльність відбувається у тих самих умовах, які зазначено вище, що також впливає на формування і особистісних і професійних якостей психолога як фахівця. І формування під час навчання в закладі вищої психологічної стійкості до виконання професійної діяльності визначатиме якість і ефективність його роботи з клієнтами.

Психологічна стійкість, або психологічна резилентність, визначається як психічний ресурс, який має людина, щоб долати життєві негаразди, будувати плани та втілювати їх у життя, налагоджувати і підтримувати стосунки, адаптуватися до несприятливих змін.

Також психологічну стійкість тлумачать як здатність виносити великі навантаження і долати втому, зберігати впевненість у собі. Ця риса характеру

забезпечує людині швидку адаптацію до нових умов, досягнення особистісного зростання, своєчасного усунення академічної заборгованості, просування по кар'єрних сходах тощо; допомагає знаходити вихід зі складних професійних і життєвих ситуацій.

Саме тому це так важливо у професійній підготовці психолога і позначено в освітньо-професійній програмі підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» як мета – формувати здатність розв'язувати складні задачі та проблеми практичної психології, що передбачає проведення досліджень і/або упровадження інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

Психологічна стійкість до виконання професійної діяльності у майбутніх психологів реалізується шляхом набуття спеціальних компетентностей, а саме (<https://nubip.edu.ua/node/1104/4>): здатність приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності (СК7); здатність оцінювати межі власної фахової компетентності та підвищувати професійну кваліфікацію (СК8); здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями (СК9); здатність розробляти та впроваджувати інноваційні методи психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях (СК10).

Напрямок 3. Практична підготовка здобувачів першого, другого та третього освітніх ступенів спеціальності 053 «Психологія»: досвід та перспективи

ДУБОВИК Лариса Ігорівна,
*директор Спеціалізованої школи I-III
ступенів з поглибленим вивченням
французької мови № 110 імені
К. Гапоненка міста Києва*

ШПАК Оксана Миколаївна,
*практичний психолог Спеціалізованої
школи I-III ступенів з поглибленим
вивченням французької мови № 110 імені К.
Гапоненка міста Києва*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ІННОВАЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Згідно з Державним стандартом базової середньої освіти, організація освітнього процесу в п'ятих класах у 2022-2023 навчальному році буде увідповіднена до вимог Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [1]. Одним із основних чинників, що визначатиме успішність реалізації освітньої реформи, на нашу думку, є психологічна готовність учителів-предметників до інноваційної діяльності. Обґрунтовуючи свою думку, ми покликаємося на концептуальне положення Н. Левітова про готовність як певний стан психічних процесів, що являє собою умову успішного виконання діяльності.

Готовність педагога до інновацій – це складна особистісно-професійна характеристика його особистості, що визначає спрямованість на розвиток власної професійної діяльності, активність та самостійність у педагогічному процесі, творчу реалізацію професійних завдань, створення інноваційних методів та стратегій педагогічної діяльності [2]. Її формування можливе за підтримки психолога, який допоможе вчителям збагнути практичну значущість інновацій для професійного та особистісного розвитку. Завдання психолога у зазначеному контексті: актуалізувати конструктивну стратегію подолання суперечностей, що неминуче виникають у процесі оцінки власних можливостей та нових вимог до виконання професійної діяльності.

Із цією метою психолог повинен створити умови для:

- налагодження психологічно оптимальної взаємодії з учителем;
- розширення можливостей педагогів щодо задоволення потреби в самопізнанні (створення комплексу психодіагностичних методик);
- набуття особистісного досвіду долаття невизначеності (вирішення проблемних педагогічних ситуацій, участь у мозкових штурмах);
- створення ситуацій розвитку професійної саморефлексії (участь у соціально-психологічних тренінгах, рефлектопрактикумах);
- формування установки щодо позитивного ставлення до інновацій (аналіз зворотного зв'язку стейкхолдерів);
- підвищення резильєнтності вчителів-предметників;
- профілактики синдрому професійного вигорання.

Отже, саме психолог фасилітує педагогічну взаємодію учителів та учнів 5-х класів НУШ шляхом психологічного супроводу освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція нової української школи. URL: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczyia.pdf> (дата звернення 10. 02. 2022 р.)
2. Омельченко Л. М. Психологічна готовність до інновацій як умова успішної професійної діяльності майбутніх керівників навчальних закладів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. 2016. Вип. 233. С. 366-372

ОЛІЙНИК Оксана Олексіївна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ,
Україна)*

ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Професійна діяльність психолога спрямована на виконання широкого спектру завдань, що висувають ряд певних вимог до особистості та профілю підготовки майбутнього фахівця. Психолог покликаний допомагати людям знаходити відповідні психологічні ресурси для подолання поточних труднощів і кризових переживань, пошуку шляхів до досягнення своїх цілей у професійному та особистому житті, визначенні орієнтирів самореалізації. Компетентність психолога проявляється у здійсненні різних форм психологічної допомоги: профорієнтації, професійного добору; психодіагностики; психологічної корекції; психологічного консультування; психологічного супроводу; психологічної реабілітації та психотерапії.

Означені форми психологічної допомоги реалізуються у різних сферах: закладах дошкільної, середньої, вищої та інклюзивної освіти; центрах реабілітації, соціальних службах; державних і приватних медичних закладах, наркологічних центрах, спортивних закладах, правоохоронних органах; сфері виробництва, реклами, медіа, культурно-мистецьких закладах; центрах психологічної допомоги, приватних закладах психологічного консультування, корекції, реабілітації та психотерапії.

Важливим засобом професійної підготовки здобувачів різних освітніх ступенів спеціальності 053 «Психологія» є практико-орієнтований підхід, спрямований на організацію навчального процесу, що максимально наближений до майбутньої професійної діяльності. Практико-орієнтований підхід сприяє створенню умов для тісного взаємозв'язку навчальної та професійної діяльності задля досягнення професійної компетентності [1, с. 265]. Його особливостями є включення у навчальний процес ЗВО різноманітних форм і методів діяльності

студентів на практичних заняттях: ділових та рольових ігор, моделювання, «мозкового штурму», соціально-психологічного тренінгу, вирішення професійно-орієнтованих і проблемно-пошукових завдань тощо.

У контексті практико-орієнтованого підходу соціальна дійсність розглядається як сукупність практик людини, умінь, навичок, способів її поведінки, сформованих у певному культурному середовищі, де представлено її конкретний зміст і сенс. Практикою є сукупність знань, вмінь, навичок і реальних дій, локалізованих у соціальному просторі та обумовлених прийняттям і виконанням людиною конкретних соціальних ролей [2].

Так, кафедра психології Національного університету біоресурсів і природокористування України забезпечує сприятливі умови для здобуття майбутніми психологами досвіду практичної діяльності в різних сферах. Практична підготовка здобувачів освітніх ступенів «бакалавр» і «магістр» здійснюється не лише під час практичних занять, а і в межах різних видів практик: навчальної (діагностико-корекційної) практики, навчальної (реабілітаційної) практики, виробничої (консультативної) практики, виробничої (переддипломної) практики; навчальної (з фаху) практики та виробничої (з фаху) практики.

Зокрема, особливістю навчальної (діагностико-корекційної) практики є спрямування студентів на формування умінь і вироблення навичок проведення психодіагностики, встановлення психологічного діагнозу, розробки психокорекційної програми за результатами психодіагностики, самостійне пізнання особливостей діагностичної та корекційної професійної діяльності психологів. Метою такої практики є набуття практичних умінь і навичок організації та проведення діагностичних досліджень; практичне застосування психодіагностичного інструментарію та прийомів обробки дослідницької інформації; набуття практичних навичок формулювання психологічних діагнозів та планування корекційної роботи.

Отже, використання інтерактивних форм та інноваційних методів навчання під час практичних занять та організація різних видів навчальних і

виробничих практик створює умови для формування професійної компетентності майбутнього фахівця спеціальності 053 «Психологія»; оволодіння ним принципами і методами психодіагностики, психокорекції, психологічного консультування, психологічної реабілітації; сприяє розвитку професійної ідентичності та конкурентоспроможності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О. Є. Практико-орієнтований підхід у формуванні професійної майстерності майбутнього вчителя. *Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання*: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во Рута, 2016. С. 262–285.

2. Пальшкова І. О. Практико-орієнтований підхід у формуванні професійно-педагогічної культури майбутніх вчителів початкових класів: теоретико-методологічний аспект: Монографія. Одеса, 2008. 339 с.

РАДЧУК Галина Кіндратівна,
*доктор психологічних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
(м. Тернопіль, Україна)*

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА ПСИХОЛОГІВ ОСВІТНЬО- КВАЛІФІКАЦІЙНОГО РІВНЯ «БАКАЛАВР»

Специфіка професійної діяльності психолога, що потребує вміння застосовувати знання на практиці, професійної компетентності і високої відповідальності, визначає особливу важливість формування фахових умінь і навичок, а також певних професійно значущих якостей в процесі навчання майбутніх фахівців. До останнього часу підготовка психологів мала більш академічний характер. Володіючи необхідною інформацією, психологам важко було її практично використовувати. Перш за все це пов'язано з недостатньою розробкою методичних питань у цій галузі.

Цілеспрямоване формування необхідних умінь та їх удосконалення забезпечується через організацію навчальної психологічної практики, що є відповідальним етапом у підготовці психологів. Вона дає можливість студентам перевірити на практиці набуті теоретичні знання, а також переконатись у правильності обраного професійного шляху та здатності працювати в даній галузі. Основною метою психологічної практики є формування професійних умінь та особистісних якостей фахівця гуманістичної спрямованості і на їх основі оволодіння видами професійної діяльності на рівні, який відповідає освітньо-професійній програмі підготовки спеціаліста з психології.

Аналіз практичної діяльності психологів показує, що професійні труднощі частіше всього пов'язані з технологічними аспектами практичної роботи, починаючи із загальної організації праці, шляхів і способів взаємодії з дорослими і дітьми і закінчуючи конкретними методиками, які використовуються в роботі з різними віковими групами. Тому дуже важливо у підготовці психологів – практиків акцент робити на прикладному характері одержаних знань. Майбутнім психологам необхідно розвивати свій рефлексивний потенціал, оволодівати

навичками самоаналізу й цілісного аналізу ситуації спілкування, необхідно вчитись працювати в ситуації “тут і тепер”, розвивати вміння займати партнерську позицію, здійснювати реальне управління груповим процесом та індивідуальною психокорекцією, яка ґрунтується на результатах психодіагностики.

Особливості підходів до організації навчальної практики майбутніх психологів зумовлені низкою специфічних ознак професійної діяльності. Зокрема, особливість практики визначається досить широким спектром закладів, в яких може працювати практичний психолог. Він включає всі освітні заклади різних рівнів і типів, заклади і служби інших установ (соціального захисту населення, охорони здоров'я, юстиції), громадські організації, які надають різні види психологічної допомоги дітям і дорослому населенню. Така діяльність має свою специфіку у кожному окремому закладі чи службі.

Водночас психологічна практика є інтегруючим і стрижневим компонентом особистісно-професійного становлення фахівця, який передбачає оволодіння різними видами професійної діяльності й формування потреби професійного самовдосконалення через самопізнання, самовизначення студента в різних професійних функціях у реальних умовах.

Ми представляємо концепцію наскрізної практичної підготовки психологів, що спрямована на становлення практичної психологічної компетентності майбутніх фахівців через відпрацювання умінь і навичок в основних видах професійної діяльності психолога: просвітницькому, профілактичному, психодіагностичному, психокорекційному, психореабілітаційному та психоконсультаційному. Справді, формування і вдосконалення професійних знань та умінь майбутнього практичного психолога – процес трудомісткий і довготривалий. Дана система практичної підготовки майбутніх психологів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр пройшла апробацію на кафедрі психології розвитку та консультування Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка впродовж 20 років.

Психологічна практика студентів є цілісною системою, що складається з певних структурних компонентів (певних видів практики), тому робота студента – практиканта включає в себе декілька напрямків і видів діяльності, які поступово ускладнюються від курсу до курсу. Складовими практичної підготовки студентів до професійної діяльності психолога є: 1) ознайомлювальна практика (2 семестр); 2) профілактична практика (5 семестр); 3) діагностична та корекційна практика (6 семестр); 4) реабілітаційна практика (7 семестр); 5) консультаційна практика (8 семестр).

Кожен вид практики має свою мету та завдання. Водночас загалом всі види практики тісно взаємопов'язані і здійснюються в певній системі і послідовності. У результаті майбутні психологи апробують та вдосконалюють вміння застосовувати на практиці сучасні науково обґрунтовані методи психорозвивальної, психодіагностичної, психокорекційної роботи, проводити різні види психопросвітницьких та психопрофілактичних заходів, здійснювати психологічну реабілітацію та психологічне консультування.

Загалом, така наскрізна практична підготовка реалізує дуже важливу мету – це цілісне професійно-особистісне становлення майбутнього фахівця.

ЧП Руслана Степанівна,
кандидат психологічних наук, викладач
КОРМИЛО Оксана Михайлівна,
кандидат психологічних наук, доцент
ГОНЧАРОВСЬКА Галина Федорівна,
кандидат психологічних наук, викладач,
Тернопільський національний педагогічний
університет
імені Володимира Гнатюка
(м. Тернопіль, Україна)

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ

Специфіка професійної діяльності психолога, яка потребує вміння застосовувати знання на практиці, професійної компетентності і високої відповідальності, визначає особливу важливість формування фахових умінь і навичок, а також певних професійно значущих особистісних якостей власне під час підготовки майбутніх психологів [1].

Цілеспрямоване формування необхідних практичних умінь і навичок та їх удосконалення забезпечується у процесі психологічної практики, яка виступає найважливішою ланкою в системі підготовки фахівців і яка дає можливість студентам перевірити набуті теоретичні знання, а також переконатись у правильності обраного професійного шляху та здатності працювати в даній галузі [1].

Психологічна реабілітаційна практика є одним із видів практики в системі практичної підготовки психологів і відіграє важливу роль у професійному становленні фахівця, оскільки кваліфікація психолога визначається не лише базою теоретичних знань, а й комплексом практичних умінь та навичок.

Серед технологій, які інтенсивно розробляє і опановує практична психологія, важливе місце посідає психологічна реабілітація дітей та підлітків, суть якої полягає у наданні психологічної допомоги учасникам освітнього простору, які перебувають у кризовій ситуації, перенесли психологічні травми, захворювання, пережили стресові ситуації тощо з метою адаптації до нових умов.

Психологічна реабілітація – це система заходів, спрямованих на відновлення, корекцію психічного й особистісного здоров'я, створення сприятливих умов для розвитку та утвердження людини [2]. Психологічна реабілітація націлена на усунення екстремальних перенапружень, які деформують нормальне психічне функціонування та поведінку особистості.

Відтак, мета психологічної реабілітаційної практики передбачає: узагальнення, закріплення та поглиблення теоретичних знань; набуття та вдосконалення практичних умінь та навичок, необхідних для проведення комплексної психологічної діагностики, корекції, консультування та розроблення програми психологічної реабілітації; формування готовності майбутніх психологів до здійснення психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, не виходячи за межі своєї компетенції.

Практична підготовка здобувачів у процесі проходження психологічної реабілітаційної практики спрямована на ознайомлення зі специфікою організації та проведення роботи у різних реабілітаційних закладах.

Технологічні аспекти практичної роботи передбачають виконання низки завдань: прицільно планувати та забезпечувати проведення комплексної психологічної реабілітації; здійснювати діагностичні, профілактичні та корекційно-розвивальні заходи, враховуючи специфіку закладу – бази практики; визначати та використовувати форми, методи, засоби психологічної корекції та консультування; створювати умови для продуктивної діяльності та позитивного самовиявлення особистості; моделювати, проектувати та організовувати освітній простір для розв'язання проблематики життєдіяльності дітей та адаптивно-продуктивного включення їх у соціум; забезпечувати профілактику девіантної поведінки; проводити індивідуальну та групову роботу, спрямовану на соціальне самовизначення, психологічну адаптацію, розвиток адаптивної здатності особистості на основі засвоєння суспільних норм і цінностей [1].

Таким чином, можна зазначити, що оволодіння прийомами та методами саморегуляції, самовиховання, самонавчання, формування позитивної мотивації до психологічних настанов на життя та оптимізацію психоемоційного стану є

ефективними засобами формування позитивних установок щодо соціалізації в реальних умовах життєдіяльності, які реалізуються у процесі психологічної просвіти та психопрофілактичної роботи з сім'єю дитини чи підлітка з особливими освітніми потребами.

Отже, психологічна реабілітаційна практика є важливою складовою системи практичної підготовки психологів, оскільки визначається комплексом практичних умінь та навичок, які є значущими у професійному становленні фахівця.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Система практик у професійній підготовці психологів : навч.-метод. посібн., вид. 2-ге, випр. і доп. /за ред. Г. Радчук. Тернопіль : ТНПУ, 2019. 417с.
2. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. / за заг. ред. Н. Пророк, Том 1. Київ, 2018. 208 с.

**Напрямок 4. Наукова складова в підготовці здобувачів першого,
другого та третього освітніх ступенів спеціальності 053 «Психологія»:
досвід та інновації**

ЗЕЛІНСЬКА Ярослава Цезарівна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ,
Україна)*

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ

Однією з найскладніших проблем сучасної освіти є проблема підвищення мотивації студентів до навчання. Будь-яка діяльність людини може бути успішною лише в тому випадку, коли людина так чи інакше зацікавлена в результатах своєї праці, коли в неї є розуміння необхідності виконання певної роботи, коли існують певні стимули, які спонукають людину до дії. Саме мотивація дає змогу долати у процесі навчання різні труднощі, почуття нудьги чи втоми.

Мотиви до навчання поділяються на внутрішні та зовнішні. Внутрішні мотиви діють у тому випадку, коли навчальна діяльність сама по собі є цінною для студента. Зовнішні мотиви переважають у тому випадку, коли основний поштовх до діяльності дають соціальні фактори. У свою чергу зовнішня мотивація поділяється на позитивну, метою якої є досягнення певного успіху, збільшення авторитету серед викладачів та товаришів по навчанню, та негативна, метою якої є уникнення покарань за погане навчання. На жаль, сучасна ситуація з мотивацією студентів до навчання є незадовільною. Це пояснюється: 1) загальнодержавною ситуацією, при якій успішне навчання слабо корелює з подальшими життєвими досягненнями; 2) соціальними факторами, зокрема, падінням авторитету викладача в суспільстві, зменшенням поваги до освічених людей у суспільстві; 3) особистісна незрілість значної частини студентів, у яких відсутня внутрішня мотивація до навчання.

Отже, розвиток позитивних навчальних мотивів є невід'ємною складовою частиною у процесі навчання студентів. Мотивація є основним засобом, який

дасть змогу підвищити рівень зацікавленості студентів до навчального процесу, а також їх особистий науковий, творчий потенціал. Без мотивації власне завдання навчання втрачає будь-який сенс. Однак, бажання і учбову мотивацію можна стимулювати інноваційними прийомами. Дуже корисним є виконання невеликих завдань, які можна виконати легко і отримати позитивне підкріплення інтенцій навчання. Обов'язковим є організація такого процесу, де ставиться завдання, яке потрібно вирішити. Тобто кожне заняття з теми або іншого рішення проблеми мусить бути націлене на результат, що дає змогу студентам переживати успіх у навчальній діяльності. Також час об'єктивно вимагає зміни ролі й місця викладача в процесі навчання. Студент може бути дійовою особою, а викладач - його партнером у навчанні й розвитку. Навчально-виховний процес має базуватися на взаємному обміні думками як між викладачем та студентами, так і між студентами. При цьому головне завдання викладача донести до студента фахові знання враховуючи та за потребою корегуючи наукову позицію студента. Позитивною мотивацією навчальної діяльності студентів може бути створення викладачем проблемної ситуації, що спонукає студентів до пошуку рішення проблеми, крок за кроком підводячи їх до мети. Для цього новий навчальний матеріал подається у формі проблемного завдання. В його умові є протиріччя, які потрібно знайти і вирішити. Процес пізнання студентів при даній формі подання інформації наближається до пошукової, дослідницької діяльності. До шляху підвищення навчальної мотивації також слід включити:

- ✓ забезпечення наочності у навчанні;
- ✓ запровадження системи публікації успіхів студентів і нагородження їх за чудові успіхи й прагнення;
- ✓ можливість запровадити індивідуальну систему навчання студентів;
- ✓ використання активних методів навчання в умовах раціонального поєднання різних організаційних форм навчання;
- ✓ розв'язування нових і незвичних задач, які вимагають інших, раніше студентам невідомих, способів опрацювання;
- ✓ мотивацію творчої активності студентів;

- ✓ дотримання принципів зв'язку теорії і практики;
- ✓ підвищення прикладної спрямованості результатів навчання;
- ✓ мотивацію студентів до активності в інтернет-форумах, присвячених курсу, он-лайн курсах.

Для підвищення якості навчання необхідно максимально посилити внутрішню мотивацію студентів до навчання. Для цього слід, по-перше, переконливо показати студентам необхідність і практичну корисність вивчення фахових дисциплін, по-друге, максимально зацікавити студентів предметом, по-третє, широко використовувати активні, нестандартні методи навчання, стимулювати здорову конкуренцію, змагання між студентами.

ПОЛУНІН Олексій Васильович,
доктор психологічних наук, професор,

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВОЇ ПІДГОТОВКИ
МАГІСТРАНТІВ ТА АСПІРАНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
«ПСИХОЛОГІЯ» ТА «КОГНІТИВНІ НАУКИ»**

Попри сучасну прагматичну орієнтацію на вимоги ринку та швидке працевлаштування випускника за набутою спеціальністю в розвинутих країнах з високою науковою культурою та з експліцитною орієнтацією на виробництво нового знання все більше уваги приділяється включенню науково-дослідної компоненти в підготовку здобувачів другого та, безумовно, третього освітніх ступенів. На другому освітньому ступені науково-дослідна діяльність реалізується, у першу чергу, через групову або індивідуальну проєктну діяльність. У такому випадку нерідко певна дисципліна викладається двома блоками – теоретично-практичним та безпосередньо проєктним. Залежно від кількості годин ці блоки можуть розподілятися на два семестри або на дві частини одного семестру. У першій частині курсу, наприклад «Дослідження рухів очей», викладаються фізіологічні аспекти зору, когнітивні моделі візуального сприймання, моделі та етапи обробки візуальної інформації когнітивною системою, а також практично вивчаються та демонструються в роботі відповідні прилади для реєстрації рухів очей. Розкривається їх використання як в науковій, так і прикладній сферах, наприклад, у розробці якісної реклами, у дослідженнях поведінки споживачів. Студенти отримують досвід роботи на приладах та розуміння кроків з обробки отриманих емпіричних даних, їх інтерпретації. Разом з тим порушуються актуальні відкриті питання як теоретичного, так і практичного характеру, окремі з яких можуть складати підґрунтя майбутнього проєкту.

У другому блоці, на підставі набутих знань і навичок, а також з врахуванням відкритих питань і актуальних практичних завдань відбувається перехід до проєктної роботи. Студенти пишуть обґрунтування власного експериментального дослідження, представляють його і обговорюють в групах;

покроково планують роботу від рекрутингу випробуваних і до представлення результатів власного проєкту. Наголос робиться саме на самостійній підготовці студентом (мікро-групою студентів) власного проєкту, тому роль викладача зводиться до ролі консультанта. Якщо в дослідній роботі здобувачів другого освітнього ступеня превалюють проєкти, виконані в мікрогрупах, то для третього освітнього ступеня йдеться переважно про індивідуальну дослідницьку роботу.

Разом з тим зазначимо, що популярні в пострадянських країнах «наукові» студентські конференції, є радше великим винятком на просторах країн ЄС та Швейцарії. За своїм призначенням справжня наукова конференція спрямована на представлення результатів діяльності із продукування нового знання, яке в більшості випадків продукується саме науковцями. Тому вважається недоцільним довіряти студентам – особам без вищої освіти, системну і масову участь у «наукових» конференціях. Імітація ж наукової діяльності, яка спостерігається на студентських «наукових» конференціях в пострадянських країнах є неприйнятною з етичних та педагогічних міркувань, позаяк вона: (а) вводить самих студентів в оману щодо дійсної сутності наукової роботи, наприклад, коли написання простого реферату подається як наукова робота; (б) вона системно занижує стандарти у виробництві нових знань, та (в) створює враження про наукову роботу як про малокваліфіковану діяльність, до якої може вдаватися майже будь-яка особа без відповідної кваліфікації й належного рівня знань.

Окремо зазначимо поширення міждисциплінарних досліджень в освітньому процесі, які набувають широкої популярності в європейських університетах. Цей тренд спричинений (а) новими прикладними завданнями, які можуть розв'язувати психологи, та (б) появою в останні тридцять років таких нових напрямів продукування знання, як когнітивні науки, когнітивна філософія, експериментальна філософія. У цих галузях саме психологам відкривається цілий спектр можливостей для міждисциплінарного застосування фахових знань і навичок експериментальної роботи з метою розв'язання цілої низки актуальних завдань та знаходження відповідей на фундаментальні питання [1].

Звернімо також увагу, що для успішного включення науково-дослідної компоненти в освітню діяльність є вкрай необхідним належне забезпечення матеріально-технічними ресурсами як викладацького складу, так і самих студентів з боку навчального закладу. Йдеться як про забезпечення лабораторним устаткуванням та приміщеннями, комп'ютерною технікою, витратними матеріалами для експериментальних досліджень, так і про рівень заробітної плати для викладачів, який мотивуватиме до такої освітньої діяльності. У цьому сенсі реалії сьогоденної України, а також тренд з недофінансування, який створився в українській науці в останні тридцять років, навряд чи дозволяють вести мову про наявність належних умов для успішної імплементації освітніх практик з розвинутих країн, а не їх імітації.

Підсумовуючи, наголосимо на необхідності введення системної науково-дослідної складової в підготовку психологів та фахівців з когнітивних наук вже на другому освітньому ступені. Невід'ємною такою діяльністю є для третього освітнього ступеня. Разом з тим визнаємо відсутність належного матеріального і фінансового забезпечення дослідної діяльності магістрів та й аспірантів за нинішніх умов. Отже, подолання цієї розбіжності становить одне з нагальних завдань для менеджменту в галузі вищої освіти. При цьому уповання на гранти не слід сприймати як розв'язання даного завдання, бо в університетах країн ЄС ця діяльність покривається коштами базового фінансування в межах самого університету.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Полунін О. В. Експериментальна філософія: новий напрям у філософії та нові можливості для міждисциплінарних досліджень. // *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*. 2018. Випуск 58. С. 13–28. <https://periodicals.karazin.ua/philosophy/article/view/11406>